

1101

T.C.

G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi
No:

LATİFİ'NİN

Kayıp İki Risâlesi:

ENİSÜ'L-FUSAHA

ve

EVSAF-I İBRAHİM PAŞA

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Hazırlayan:

Ahmet Sevgi

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa No:

ÖNSÖZ..... 3

G İ R İ Ő

LATİFİ, HAYATI, ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ..... 5-11

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M (METİNLER)

1- Enfsü'l-fusahâ:..... 13-32
2- Evsâf-ı İbrâhim Paşa:..... 33-36

İ K İ N C İ B Ö L Ü M (DEĞERLENDİRME)

1- Enfsü'l-fusahâ:
a) Muhtevâ..... 38-49
b) Üslûp..... 50-57
2- Evsâf-ı İbrâhim Paşa:
a) Muhtevâ 58-60
b) Üslûp 61-62

S O N U Ő :..... 63

BİRLİYOGRAFYA:..... 64-65

S Ö Z L Ü K :..... 67-83

TIPKI BASIM:..... 85-107

Ö N S Ö Z

Kültürü bir binaya benzetebiliriz. Bu bina, nesillerin üstüste koyacağı tuğlalarla yükselecektir. Her gelen bu yapıya yeni bir taş koymazsa kültürde gelişme olamaz...

Başlangıçtan 20. yüzyıla kadar kültür yapımızda tederif bir yükseliş vardır. Fakat son yarım asırdır bu tarihf gelişme, seyrini kaybetmiş bulunmaktadır. Zirâ, o dönemlerde takip edilen yanlış kültür politikası, yani nesil ile eski kültür değerlerimiz arasına âdetâ bir perde çekmiştir. Oysa dünü bilmeden bugün hakkında isâbetli hükümler vermek mümkün olmadığı gibi eski eserlerden istifâde etmeden fikrî bir tekâmül de imkânsızdır. Kanâatimizce bugünkü tefekkür kısırlığının temelinde de bu gerçek yatmaktadır. Öyle ise millî kültürümüzün temel taşlarını teşkil eden eski eserlerimizi Lâtin harfleriyle yayınlayarak yeni neslin istifâdesine sunmaktan başka çıkar yol yoktur.

Bu noktadan hareketle, tarafımızdan bulunan ve tek yazma nüshası şahsî kütüphanemizde olan Lâtîffî'nin iki risâlesini (Enisü'l-fusahâ ve Evsâf-ı İbrâhim Paşa) hazırlamış bulunuyoruz...

Çalışmamız "giriş"i müteâkip iki ana bölümden müteşekkildir: Risâlelerin metinlerinden önce Lâtîffî, hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında mufassal bilgi verilmiştir. Transkripsiyonlu metinlerden sonra da risâlelerin -ayrı ayrı- muhtevâ ve üslûbu hakkında umûmî bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca muhtemel hatalı okuyuşların (Tek nüsha yazmalar üzerinde çalışmanın zorluğu erbâbınca malumdur.) okuyucular tarafından düzeltilebilmesine imkân sağlamak gâyesiyle, metinlerin tıpkı basımları da verilmiştir.

Bu çalışmamızda yardımlarını esirgemeyen başta Sayın Hocam Prof. Dr. Necmeddin Hacıeminoğlu, Doç. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ve Yrd. Doç. Dr. Adülkerim Abdülkadiroğlu olmak üzere bütün mesâif arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim....

GIRIG

L A T İ F İ,
H A Y A T I, Ş A H S İ Y E T İ
V E
E S E R L E R İ

Lâtîffî, XVI. yüzyıl şâir ve tezkirecilerimizdendir. Kastamonu'da doğmuştur. Asıl adı "Abdüllatîf"dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber "Evsâf-ı İstanbul" adlı resalesinde geçen bir ifadeden (1) onun 896/1490'da doğmuş olduğunu çıkarıyoruz... Tahsile Kastamonu'da başlamıştır. Fakat ne kadar okuduğu bilinmiyor. Aşık Çelebi onun "bir mikdar tahsilden sonra ferâgat idüp sülûk-i râh-ı muhâsebe vü kitâbet" (2) etmiş olduğunu söyler. Demek ki müellif kendi kendisini yetiştirmiş bir şahsiyettir.

Lâtîffî, şiire küçük yaşta başlar. Kendi ifâdesine göre

(1) Ol zaman ki bu risâle-i nazm u nesri tertîb ü tas-tîr ettim, târih-i hicret dokuz yüz otuz bir'de ve târih-i ömr-i girân-mâye otuz beş idi. (Suner, Nermin: Evsâf-ı İstanbul, İst. 1977 sh. 77)

(2) Aşık Çelebi: "Meşâ'iru's-şu arâ" Varak, 106 b Neşreden: G.M. Meredith-Owens, London 1971

"Beş yüz mikdârı gazaliyyât ve otuz üç aded kasîde, ile terbi'eden tahmîsden mâ-'adâ tertib-i hurûf üzere divan tedvîn" (3) etmiştir. Ama bakar ki şair "metâ'-ı mu'teber ve çendân fazl u hüner degül. Ve hem söyletsen iki kişinin biri şâir belki şâir-i mâhir geçinir. Ve her biri mekes mikdâr iken makâm-ı ankâda uçarlar. Ve hem fazl u sevâb frâs itmez ve beyne'l-akrân sâhibine kâdr ü menzilet virmez." (4) Bu durum karşısında şâir "Tarîk-i inşâ ki ehâlf vü efâzıl destgâhı ve fuzalâ vü bûlegâ semt ü râhıdur. Kudret ızhâr idecek ve miknet ü bizâ'at gösterecek meslek ü mahaldür. Her nâ-dân-ı na-sâzun bu hevâda perdâzı ve arsada tek ü tâzı yokdur." (5) diyerek nesre kayar ve adını ebedileştiren eserlerini de bu sahada verir.

Lâtîff, genç yaşta İskender Çelebi'ye sunduğu bir "bahâriyye" dolayısıyla Belgrad'a imâret kâtipliğine tayin edilir. Bir müddet orada kaldıktan sonra 950/1543'lerde İstanbul'a gelerek yine bazı imâret kâtipliklerinde bulunur. Kendine haklı bir şöhret temin eden tezkiresini de bu tarihlerde hazırlar. Lâtîff, 953/1546'da tamamladığı tezkiresini devrin pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân'a sunmuş ve bunun üzerine "Ebâ Eyyûb-ı Ensârî" vakfiyyesine kâtip tayin edilmiştir. 960/1552'lerde bu vazifeden alınarak Rodos imâret kâtipliğine tayin edildiği, oradan da Mısır'a geçtiği tezkirelerde zikredilir.

Müellifin son yılları hakkında elimizde yeterli bilgi yoktur. Tezkiresini 994/1585'de tamamlayan Hasan Çelebi, Lâtîff'in İstanbul'da bulunduğunu ve son demlerini yaşadığını (6) söy-

(3) Tezkire-i Lâtîffî; matbu, sh. 300

(4) A. g. e. sh. 300

(5) A. g. e. sh. 300

(6) "Hâlen İstanbul'da pîr ü nâ-tüvân tîr-i kâmeti misâl-i

ler. Kelevî'nin "Râz-nâmâ"sine aldığı Mesîh-zâde'ye âit bir mektupta ise onun Mısır'dan Yemen'e giderken bindiği geminin batması üzerine 25 Ramazan 990/ 23 Ekim 1582'de öldüğü (7) zikredilmektedir. Bu iki farklı ifadenin şimdilik ikincisi daha ziyade itimada şâyan görünüyor.

Lâtifî, dürüst tabiatlı bir insandır. Doğruluğu ve tok sözlülüğü şiar edinmiştir. Dalkavukluktan, ona buna boyun eğmekten nefret eder. Değerinin kendiliğinden takdir edilmesini ister. Ama bu mümkün olmaz. Zirâ:

Devlete lâayık olanlar göremez devlet yüzün
Devlet anun kim cihânda izzete lâayık degül (8)

Müellif, ilmiyle mütenâsip bir mevkiye ulaşamamanın ve kendi dînündaki kimseleri yüksek mevkilerde görmenin verdiği küskünlükten doğan bir bed-bînlik içindedir. Ayrıca, o günkü içtimâî tereddîfler de onun karamsarlığa düşmesinde etkili olmuştur. : Zamâne halkı "bende-i dünyâ-yı gaddâr ve âbid-i dirhem ü dînar" (9) olmuşlardır. Yanlarında ilm ü takvânın itibârı yoktur. "Bir fûls-i ahmeri bin pend-i pür-âber"e tercih ederler. İrtişâ yaygındır. Paranız varsa, devlet kapısında "efendi buyur" yoksa "efendi uyur" sözleriyle karşılaşacaksınız...

Bu menfi gidişat karşısında müellif:

zamanıdır bugün samt ü sükûtun

Demidir uzleti künc-i büyütn (10)

diyerek münzevî bir hayat sürmeyi tercih etmiştir.

kemân iki bükülmüş şecere-i hayâtı bî-berg ü bâr olup solmuş ve kad-i dû-tâsı selâm-ı merg ü peyâm-ı ecel almacağıın münhani olmuştur! Ekz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi: Tezkiretü's-şuarâ Cild, 2 sh. 835

(7) Ekz. Çetin, Nihad: İ. A. Cild, 7, sh. 19

Lâtîffî, tezkiresinde 12 tane eser yazdığını söylüyor. (11)
Bunlardan tesbit edilebilenler şunlardır:

1- Tezkiretü's-şuarâ: Lâtîffî'nin en önemli eseri şüphesiz Tezkiresidir. Bu eser, "Sehî Tezkiresi"nden sonra Osmanlı sahasında yazılan ikinci Tezkiredir. Bir mukaddime, üç fasıl ve hâtimedden müteşekkildir. Müellif giriş bölümünde şiir, şâir ve eserin yazılış gâyesi hakkında mâlûmât verir. Sonra, birinci fasılda, Anadolu'da yetişen veya Anadolu'ya gelerek "Rûmî"lik ile şöhret bulan şâir şeyhlerden, ikinci fasılda Osmanlı hânedânından şiirle meşğul olanlardan bahseder. Eserin esâsını teşkil eden üçüncü fasılda ise II. Murad devrinden 950/1543'e kadar yetişen şâirlerden 300 kadarını ele alır. (12)

Lâtîffî'nin bu eseri güvenilir bir Tezkire olmanın yanında edebî tenkidin de bir nümunesidir. (13)

2- Evsâf-ı İstanbul: Bir mukaddime ve altı fasıldan meydana gelen bu risâle İstanbul'un husûsiyetlerini ve halkının içtimâî hayatını ortaya koyması bakımından dikkate şâyandır. Ayrıca eser, Lâtîffî'nin hâlet-i rûhiyesini aksettirmesi bakımından da ehemmiyet arzeder. (14)

(8) Lâtîffî: "Enfü'l-fusahâ" Varak 10 a sh. 19

(9) Ekz. Suner, Nermin: a. g. e. sh. 72

(10) A. g. e. sh 69

(11) "On iki aded kitâb u risâle vü münşeât u makâle tah-rîr ü telif itmişdim." (Tezkire-i Lâtîffî; matbû, sh. 16)

(12) Bu bölümdeki şâirler alfabe ~~sıra~~ sırasına göre dizilmiştir.

(13) Birçok defa istinsah edilen bu eser "Tezkire-i Lâtîffî" adı ile İkdâm gazetesi sahibi Ahmet Cevdet tarafından 1314/1896'da neşredilmiş, ayrıca iki defa da Almanca'ya terceme edilmiştir.

3- Divan: Lâtîff'in mürettep divanı henüz ele geçmemiştir. Fakat çeşitli mecmualarda çok sayıda şiirlerine rastlamak mümkündür.

4- Fusûl-ı Erba'a: Dört mevsimin husûsiyetlerini münâzara tarzında anlatan -nazım nesir karışık- sanatkârâne bir üslûpla kaleme alınmış bir eserdir. (15)

5-Rebfiyye-i ezhâr: Şimdiye kadar müstakil bir nüshasına rastlanamayan bu eserin "Fusûl-ı erba'a"nın ilk bölümü olması gerek... Zîrâ, "Fusûl-ı erba'a" incelendiğinde eserin başı ile sonu arasında bir kopukluk olduğu sezilmektedir. Müellif, belki de bu eserini (Rebfiyye-i ezhâr) genişleterek veya bazı ilâveler yaparak yeni bir eser (Fusûl-ı erba'a) vücûda getirmiş olabilir.

6- Subhatü'l-uşşâk: 100 kadar hadîsin birer kıt'a ile Türkçe'ye tercemesidir. (16)

7- Nazmü'l-cevâhir: Bu eserde Hz. Ali'nin 207 sözü birer kıt'a ile Türkçe'ye terceme edilmiştir. (17)

8- Esmâ'ü Suveri'l-Kur'ân: Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin isimlerini 29 beyitte toplayan bir eserdir. (18)

(14) Müteaddid yazmaları bulunan bu risâle N. Suner tarafından yeni harflerle yayınlanmıştır.

(15) Bu eser, Tevfik Bey tarafından 1287/1870'de "Münâzara-i Lâtîff" adı ile İstanbul'da basılmıştır.

(16) Mevlânî Müz. Ktp. 5167 No.lu mecmuadadır.

(17) İst. Arkeoloji Müz. Ktp. 341 No.lu mecmuadadır.

(18) Üniv. Ktp. T.Y. bölümü 902 No.lu mecmuadadır.

9- Evsaf-ı İbrâhîm Paşa: Lâtîffî'nin böyle bir eseri olduğunu Aşık Çelebi ve Âlî'den öğreniyoruz. (19) Aşık Çelebi ve Âlî'nin ayrı birer esermiş gibi saydıkları "Ahâl-i İbrâhîm Paşa" ve "Vasf-ı Âsaf-nâm-dâr" kanâatimizce aynıdır. Aşık Çelebi ve Âlî orada eserin adını değil, kanusunu vermektedirler. Eserin orjinal adı "Evsâf-ı Merhûm İbrâhîm Pâşâ-i Maktûl"dür. (20)

"Evsâf-ı İbrâhîm Paşa", Vezîr-i Âzam İbrâhîm Paşa (Kânûnî'nin vezîri) hakkında -nazım nesir karışık- sanatkârâne bir üslûpla kaleme alınmış küçük bir risâledir. Şimdiye kadar nüshasına rastlanamayan bu eserin tek yazma nüshası şahsî kütüphanemizedir.

10- Enisü'l-fusahâ: Lâtîffî'nin böyle bir eseri olduğunu

(19) "Ahvâl-i İbrâhîm Pâşâ" ve "Vasf-ı Şehr-i İstanbul" ve "Rebî iyeye-i ezhâr" gibi bir kaç hoş-âyende inşâsı vardır. (Aşık Çelebi: a.g.e Varak 106b-107a)

Fi'l-hakîka "Rebî iyeye-i ezhâr ve "Vasf-ı Âsaf-nâm-dâr" ve yine şehr-i İstanbul vasfında nazm u nesr bir risâle-i belâgat-şîâr bu hakîrin manzûrî olmuşdur. (Âlî: "Kühü'l-ahbâr" Varak 415b-416a Ün. Ktp. T.Y. Elm. NO: 5959)

(20) Risâlenin mâhiyeti hakkında bilgi edinmek için bkz:

Sevgi, AHMET: "Evsaf-ı İbrahim Paşa" Türk Edebiyatı Dergisi Sayı: 108

Sevgi, AHMET: "Evsâf-ı İbrâhîm Paşa" Türk Kültürü Araştırmaları Yıl, XXII/1-2 1984

bizzat kendisinden öğreniyoruz. (21) Eser Vezir-i Âzam İbrâhim Paşa (Kânûnî'nin vezîri) hakkın da -nazım nesir karışık- sanatkârâne bir üslûpla kaleme alınmış küçük bir risâledir. Şimdiye kadar nüshasına rastlanamayan bu risâlinin tek yazma nüshası yine şahsî kütüphânemizdedir. (22)

Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu son iki eserin önce metinlerini sunuyoruz...

(21) Lâf u güzâf fehîm idenler cümle-i Mellefâtımdan (Enfsü'l-füsaha)ya ve (Fusûl-i erba a)ya ve (Risâle-i Evsâf-ı İstanbul)a nazar itsünler. (Tezkire-i Lâtîfî matbu sh. 301)

(22) Risâlenin mâhiyeti hakkında bilgi edinmek için bkz:

Sevgi, AHMET: "Enfsü'l-fusahâ" Türk Kültürü Araştırmaları Yıl, XXII/1-2 1984

BİRİNCİ BÖLÜM

(METİNLER)

RİSÂLE-İ ENİSÜ'L-FÜSAHÂ

DER HAKK-I MERHÛM İBRÂHİM PAŞA

NEVVERA'L-LÂHU KABRAHU VE RAHİMA'L-LÂHU RÛHAHU

İLÂ YEVMİ'L-KİYÂMETİ

(1) الله قادر فوق عبادہ و طت عظمتہ كبرياءه Zihî kâdir ü kâhir ki gâh bâr must-ı hâk-i hakiri âsar-ı eltâf-ı cemâl-i bî-misâ- linden ol kadar âlî-mikdâr u zevi'l-iktidâr eyler ki evc-i rif'atde mihr-i sipihr gibi serin semâya hem-ser eyler. Ve gâh izhâr-ı celâl-ı kibriyâ şî'âr idüp sâye-i fûrû-mâye gibi hâke berâber eyler.

MISRA' :

(2) ای اثر جلال توکاه سخا وکہ سنط

(1) Allâh, kullarının üstünde bir kudrete sâhiptir. O'nun büyüklüğünün azameti her şeyin üstündedir...

(2) Ey Allâhım! Bazan gazap ve bazan da lutuf senin celâ- lının eseridir.

NEŞİR: Selām-ı hākiyān u salavāt-ı cflākiyān ol rahmet-i rahmān u habīb-i yezdān markad-ı pūr-envārına ve meşhed-i feyz-i āsarına īşār u nişār olsun ki zāt-ı hakdan ve cemāl-ı kadīm-i mutlakdan gayrısın ‘aynına almadı. Ve gūşe-i çeşm-i iltifātla cinān u cihāna nazar salmadı.

NAZM LI-MÜELLİFİHİ:

Maksūdı anuñ ki zāt-ı hakdur
‘Aynına ala mı bu sıfātı
Şol cān ki anuñla āşnādur
Kevnine ide mi iltifātı

Ammā ba‘d eyyām-ı serī ‘u‘l-akdām-ı muḳallib-etvār u hengām-ı tiz-kām-ı hādise-güzār. A‘ni mürür-ı rūzgār u ubūr-ı leyl ü nehār ki seyr ü sür‘atde bād-ı sebük-bār u cūy-bār-ı tiz-reftār anuñla hem-‘inān olmaz.

BEYİT:

بر لب جوی بشین و گذر عربین

(3)

که این اشارت از جهان گذران ما را بس

(3) Irmağın kenarına otur da ömrün akışını gör. Geçici cihandan bu işaret bize kâfidir.

T E R C E M E

Ömrüñ revâne olduğın āb-ı revān gibi
Görmek murāduñsa leb-ı cūy-bāra gel.

NEŞİR: Çarḫ-ı mukallib-i ahvālūñ ahvālinden ve teceddūd-i ey-
yām u leyālūñ tebeddül-i ācālinden (4) اللیلة حبلی muktezāsınca (x)
her an bir vākı'a-i kibriyā ve her dem bir hādise-i uz mā ba-
'id olmaya ki şu'bede-bāz çarḫ-ı gerdūn u şūret-perdāz dehr-i
būkalāmūn bu çāder-i nil-gūn u ser-nigūndan her an bir şūret
ve her zamān biñ lu'bet gösterür.

Li-MÜELLİFİHİ:

BUNca oyun ki oynadı çarḫuñ müşa'bidī
Bir gördüğüñi bir dahı göstermedi saña

NEŞİR: Ve bi'l-cümle eşkāl-i havādis-i eyyām ki perde-i
kazāvū kaderden zāhir ve suver-i mebāhis-i ahvāl-i enām ki
serā-perde-i takdīr-i hayr u şerden şadır olur. Anuñ ted-
birinde sağır u kebīr mīr ü zīr'ācız ü kāsırlardur.

BEYİT:

هر آتش که دست قضا بر فروخت

(5)

همه فکر و تدبیرها را سوخت

(4) Gece gebedir.

(x) Sayfa kenarı:

Devrān ki hadisātla her gice yüklüdür
Gün doğmadan neler doğa kim bile nāgehān.

(5) Kaza elinin tutuşturduğu her ateş, bütün fikir ve ted-
birlerimizi yakıp yıktı.

HASB-İ HAL-İ İBRAHİM PAŞA

Kāffe-i enāma bu 'ibret kāfī degül midür ki sāir-i se-
rāyı fenā u zāir-i diyār-ı Dār-ı bakā a'nī merhūm u magfūr
İbrāhīm Paşa ki sīt u şadā-yı şöhret ü şevketle bisāt-ı ze-
mine dolmuş ve devlet-i nādire-i 'ibret-nişānla a'cūbe-i
zamān u darb-ı meşel-i devrān olmuşdı. Zamān-ı sehl ü kalī-
lü'l-mühlet vücūd-ı 'ademi vü hudūs-ı kademi ala's-sivā oldu.

Lİ-MÜELLİFİHİ:

Dime felek baña nide neyleye.
Kime vefā itdi saña neyleye
Ömr-i girān-māye kalīlü'l-mehl
Luṭfi vü kahrı bu cihānuñ sehl

NESR: 'Ämme-i enām içinde ma'lūm u meşhūrdur ki İskender-i
zamān ve Süleymān-ı ins ü cānn devletinde tāvır-ı dārātı Dā-
rā'da yogıdı.

Lİ-MÜELLİFİHİ:

Ṭavr-ı dārātına öykünmez idi dārālar
Kadri yanında ferīdūnlar idi bī-ferīdūn

NESR: Ve'l-hāsıl recā-yı kadr u rutbet ü ümmīd-i cāh-ı
rif'at idüp ekālīm-i seb'a ser-dārları önünce ~~sa~~ hādım-ı
hıdmet-güzār u rub'ı meskūn şehir-yārları hıdmetinde 'ālū-
de-i gubār olup arz-ı 'ubūdiyyet iderlerdi. Devletlū Hudā-
vendigār da kimine in'ām-ı zerr ü sīm ve kimine tevcīh-i
elviye-i ekālīm eylerdi.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ:

Mülük-i mülk-i 'ālem bendesiydi
Zamāne serverleri efgendesiydi

NESİR: Hudâvendigâr-ı a'zam (6) **مظم الله تعالى قدرته** mizâc-ı nâzik ü pâkî ve hâtır-ı tâb-nâkî gulgüle-i izdihâm-ı enâma ve şiklet-i şekvâ-yı has u 'âma mütehammil olmamağın ve kendü mürebbâlarından perverde-i lutf u ni'meti ve resîde-i hüsn ü himmeti olmamağın her hususda aña hulûs-ı i'tikâdı olup e'îffe-i 'ümür-ı saltanatı ve ezimme-i meşâlih-ı memleketi dest-i taşarrufuna tefvîz kıldı.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ:

Bende-i muqbil gibi makbûl-i dergâh eyleyüp
Has Ayazı gibi sevdi Hazretî Mahmud anı (x)

NESİR: Vakta kim melik-i melek-şaslet gevherinde kâbiliyet ve ahterinde sa'âdet görüp farç-ı isti'dâd u istihkâkla erkân-ı devletün rükn-i a'zamı ve şadr-ı şadâretün düstür-ı muazzamı idi. Ve bi'l-cümle 'umûr-ı 'azl ü naşb ve husûs-ı kabz u bast ser-cümle aña menût olmağın mîr ü sipah u bende-gân dergâh-ı âlem-penâh ki tâlibân-ı merâtib ü câhdur. Hezâr gürûh-ı pür-şükûh u galebe-i enbûh-ı envâ' - 'ârâyış u tezyîn ile i'zâz u iclâl gösterüp istikbâl iderlerdi. Ve her dem

(6) Allâh kudretini artırsın.

(x) Mahmûd, Gazneliler devletinin meşhûr hükümdârı; Ayaz ise onun çok sevdiği kölesidir. Aşkın bir padişahı bir köleye nasıl kul ettiğini göstermesi bakımından bu hadise zaman zaman şark edebiyatında zikredilmiştir. Lâtîfî de bu beyitte İbrahim Paşa'nın köleliğine ve Kanûnî'nin ona karşı beslediği sevginin derecesine işâret etmektedir.

mukābelesinde Osman Begleri ve Bölük Agaları ve emsālühüm tabende libāslar ve dirahşande kumaşlarla şaf şaf durup ve makām-ı hıdmetde el koşarmışlar idi.

NAZM:

Kime kim yüz tuta ikbāl-i devlet
Kulundan yeg ider halk aña hıdmet
Şu resme hāk olup hıdmet iderler
Cahīm-i oda gönderse giderler
Yelī devlet ki sonra döndüre yüz
Döner halk-ı cihānuñ yüzü düpdüz
Kanı bir dost âlemde garaşsız
Bir işi ola ücretsiz ıvazsız
Kime kim vara baht il varıcıdur
Benüm gibi nice yalvarıcıdur
Olur bir dürlü dahı süret-i halk
Gider hep ol ta'allukla temelluk

NESİR: Ve her dem şahn-ı saray-ı felek- unvanı a'nî mey-
dān-ı dīvānı erbāb-ı hācāt u eşhāb-ı mühimmātdan arsa-i
arasāt gibi memlū olurdu. Ve müzahame-i milel-i muhtelifeden
(7) **والفت الساق بالساق** hāletin virürdi.

Lâ-cerem arsa-i hākde ve taht-ı eflākde vākī olan mü-
lūk-ı memālik-i şahib-i ārāyiken tevekkū u istimdād u
emān için işāl u irsāl olan girān-kadr elçiler ol tertīb-i
dīvān u tezyīn-i eyvānı gördükde dīvān-ı Süleymān-ı ins ü
cānndan hālet ü mehābet müşāhade idüp havf u haşyet ü hirās
u dehşete düşerlerdi. Ve mesālih-i memālik için erkān-ı
devletüñ mübeyyinleri ve a'yān-ı saltānatuñ güzīnleri
mülemma u murassa dībā-yı zība ilem sīmīn şandalilerde
ve zerrīn kürsilerde vaz u vakār ile karar idüp mānend-i
dīvān-ı kazāvü kader ve misāl-i mahkeme-i mucārī-i hayr u
şer mesālih-i ahvāl-i āmme-i riyā belki kaffe-i berāyā *

(7) O gün sevk, ancak Rabbına doğru olacak. (Kıyamet Sûresi
Ayet:30)

‘ale'd-devām görölürdi. Ve menasīb u merātib ü taşarruf u tenevvuk-ı İlāhī birle kiminden alınur ve kimine virölürdi.

El-hak insāf budur ki himmet-bülend-i felek-peyvendi farak-ı felekden berter ve bezl-i cūd-ı şehāsi Hātem-i Tay'dan ekser idi. Sāye-i bülend-pāyesinde niceler kadre irüp refī-ul-kadr ve himmet-i vālāsında niceler şaff-ı ni'ālden şahib-i şahr oldılar. Ve dürr-i şeb-nem gibi nice füdāde-i yetimi hürşīd-vār u āf-tāb-ı girdār hākden eflāka iletürdi.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ:

Himmetinde māl u cāh ednāyıldı
Kadri vü hem himmeti 'a'lāyıldı

'Ammā miskīn māl-i zib ü zīnet ve esīr-i bend-i şöhret idi. Bu metā-ı gurūr ile mu'accib ü fahūr olup pīrāye-i pīre-zen dünyāya aldanurdi. Ve bu 'arāyış-ı dār u kuşūrı bir nesne sanurdi. Libās-ı fāhire-i semīni lāle-i pūr-jāle gibi cevā-hir-i zevāhire gark ve licām u zīn-i zerrīni la'l ü la'āle mustagrak idi. Mülk-i rühāniyyetden habīr olmayup ve şafā-yı cāvidānīden lezzet duymayup (8) *من كان يريد الحياة الدنيا وزينتها* vāidi-nün tahtında dāhil idi.

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ:

Bu'l-hevesler bu cihāni dār-ı 'işret sandılar
Bu behimī lezzeti 'ālemde lezzet sandılar
Devlet-i sermedden ve ömr-i ebedden göz yumup
Uşbu fānī devleti bākī sa'ādet sandılar

NESİR: Ve'l-hāsıl devlet-i dünyevī el virdükçe ve tereffu' u tevekkü mütezāyid oldukça hubb-ı hevāyıla ve dünyāyıla mānend-i 'ādet-i 'ād u san'at-ı şeddād keşret-i iştigāl gösterüp bünyād-ı sūrur-ı merfū'a vü 'ibād-ı kuşūr-ı refī'a idüp

(8) "Kim dünya hayatını ve onun gösterişli zevklerini isterse, biz onlara, amellerinin karşılığını tamamen öderiz" meâlindeki ayetin ilk kısmı. (Hud Sûresi; Ayet:15)

şāmiḥu'l-erkān sarāylar ve rāsiḥu'l-bünyān surlar çekip tım-
turāk-tāk-ı revākın kal'a-i zāti'l-burūca berāber ve sara_ya
felek-nıtākın eyvān-ı keyvāndan berter itdiler. (x)

Lİ-MÜELLİFİHİ:

Basit-i ḥāke olmadı bu resme bir binā bünyād
Görürse kaşr-ı 'ālīsın kusūrun añlaya şeddād

NEŞİR: Ve havāli-i ḥaremde mānend-i bāğ muṭallāvü munak-
kaş u muṭallāvü dil-keş zībā-ḥāneler ve garrā kāşāneler ter-
tib idüp her dāruñ der ü dīvārında zer ü lāciverdile res-
sāmān-ı rü-yı zemīn ve nakḳāşān-ı Hitā vü Çin terḡib-i ga-
rib kaşd idüp tahrīr-i 'acīb itmışidi. Ve her dār-ı devlet-
medāruñ miyān-ı āsumān-nişānında kandil-i kamer-vār bir şeb-i
çerāğ-ı nevvār her şeb tābende vü tāb-dār olup ol dār-ı
pür-envāri gayret-nehār eylerdi.

BEYİT:

Felek-kaşrında sakf-ı lāciverdi
Sitāre-zer-nişān mismār-ı zerdi

NEŞİR: Zikr olan dār u kusūr-ı cennet-nişānda ve büyü-
pür-sürür u nūr-efşānda melek-zīnet perī-tal'at cevāhiri
ve huddām u kenīzek ü gulām her perī ḥüsn ü şüretde hürīāen

(x) Sayfa kenarı:

این همه طمطراق کن فیکون
شما نیست بیش اهل جنون
(9)

(9) Dünyānın bunca debdebesi ışk ehli yanında bir şemme
bile değildir.

hasnâ ve tal'at-ı behcet-kamerden esnâ idi.

همه سرو بلند و سپین زن

(10) همه کبک رفتار و طوطی سخن

NEŞİR: Ve her kenîzek-i pâkîze sarây-ı 'işmetde vü sarây-ı perde-i 'iffetde neşv u nemâ bulmuş duhter-i dūşîzeler ve muhaddere-i pâkîzeler kimi nakş-bend ü zer-düz ve kimi muğanniye-i dil-süz hîn-i tarabda rakş u cevelânı tâvusdan hûb ve dem-i şevk ü şegabda nağamâtı ve elhânı kaknûsdan mergûb eylerlerdi.

MISRA' :

Ne çalar zühre yanında o dil-ârâmlarun

Dem-be-şem şadâ-yı çeng ü üd ve nağme-i sürüd ile nâzenîn ü zühre-cebinler ol sarây-ı felek-tezyîn ü behişt-âyîn-i pür-şaninde enîn kılurlardı. Ve gulâm-ı tâbende-manzar kamer gibi sîmîn-kemer ve güneş gibi eskef-zerle kimi mukâbelesinde hıdmete hazır ve kimi kafasında bir işârete muntazır dururlardı.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ:

Yanlarında meh-i gerdün-ı şeb ârâneyidi
Şem -ruhlardı velî hıdmete pervâneyidi

NEŞİR: Ve ol kadar cem-i mâl u menâl ve cevâhir ü la-âl mahzûn u medfûn kıldı kim sîm ü zerden ve cevâhir ü dü-

(10) Hepsi selvi boylu ve gümüş çeneli... Hepsi keklik yürüyüşlü ve tuti sözlü...

rerden baħr u k̄anuñ k̄isesin teh̄i komıģıdı. Şol evānī-i cevā-
 hir ki vüçüdü h̄ızāyin-i selat̄inde kem-yāb u nādirdür. Kimi
 ‘atā-yı Ĥazret-i Ĥüdāvendigār olup ve kimi mülük u memālik-
 den hedāyā gelüp hazīnesinde maħzūn u meftūn olmaģıdı. Ferā-
 yidi la‘āl u elmāsdan ve cevāhir ü zevāhir-i ĥāşdan nice
 ikdām-ı ālet-i rām ki her biri şāyeste-i bezm-i şāhī vü şāy-
 gān-ı meclis-i pādīşāhī idi. Ve rummānī vü bedehşānī la‘l
 ü yākutdan kāseler ve zümrüdd ü zebercedden ‘ibret-nümān kü-
 zeler berrūn ġaribi vü bahruñ ‘acibi idi. Bunlardan mā-adā
 āsiyāb-ı sīm ü zer ve zirihī murassa‘ u mücevher zāyidü'l-
 vaşf idi. Ve ol ki aķmişe-i mergūbe ve emti‘a-i maṭbū‘adur.
 Evrāk-ı eşcār gibi bī-hadd u lā-yuhsā vü lā-yü‘add idi. Ve
 Ol ki esb ü ester-şabā-şitāb ve üstür ü hayyūt-berk-ciyād-
 dur. Kaṭār-ı bahārī ṭavīlesi aħūr-ı felege sıģmazdı. Ve ol
 ki aġnām u en‘āmdur. Gall-i şahrā vü reml-i deryā gibi ĥi-
 sāb olmazdı.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ:

Ey māl u bī-ħisābla faħr u ġurūr iden
 Ki ġāh aħār mısın ol rüz-ı ĥisābı ĥiç

NESİR: Çünki bu minvāl üzre h̄ızāyin-i ma‘mūr u defāyin-i
 bi-ķusūr olup ṭub-ı nārenc-āfitāb gibi evc-i sipihre ve
 ġüşe-i külāh-ı rif‘atı maķām-ı mihre irdi. Sultān Süleymān-ı
 serir ve Sikender-i nazirūñ düstūr-ı a‘zamı ve ser-asker-i
 mükerremi olup hezār ikbāl ü i‘zāz u irtifā‘ u imtiyāz ile
 vüzerā-yı şāhib-i rāy mābeynin de bir vechile rüçhān-cāh u
 ķadr-ālī buldı kim ol ķadar ķadr u şeref vüzerā-yı selef
 ve ümerā-yı ĥalefden birine müyesser ü mukadder olmak mu-
 hāle karīb ve ķār-ı ‘acibdür.

Beyit:

Devlet didükleri ķişiye dād-ı haķdurur
 Sanma anı müyesser ola zūr u sa‘yile

BEYİT:

Sa'âdet kuluna haqdan 'atâdur
Aña zür ile cehd itmek haqâdur

BEYİT:

کس نه جو آند گرفت ددامن دولت بزور

(11) کوششیں فائدہ است و سیمہ برابروی کور

BEYİT:

Vücûduñ zevrakın sal baħr-ı 'aşka rûzgāruñdur
Hüdānuñdur o azmak sanma ey dil rûzgāruñdur

NEŞİR: Erkān-ı devlet ve a'yān-ı saltanat yanında her sözü mānend-i naşş-ı kātı' ve mişāl-i bürhān-ı sātı' ve emr-i lāzımı'l-ittibāına herkes fermān-ber ü tābi' idi. Bu vech ile makbūl-ı Hażret-i Şāh u muqarreb-i dergāh-ı zıllu'l-lāh olmagın nifāk u gamz-ı ehl-i garaħdan fāriğ u āsūde olup vüzerā vü ümerā mudārā vü müvāsa yüzünden irādet ü imtişāl gösterüp ekser husūşda hakikat-ı hāli beyān ve masdūka-i makāli 'iyān itmekde nakz-ı irād idemezlerdi.

BEYİT:

Bende ki şāhinşehūñ lütfuna mazhar düşe
'Aybı hüner add olur belki haqāsı şevāb

Kim ola hemçün-maħak <illetini fāş ide
Çün anı hāliş bile pādīşeh-i zer-rikāb .

(11) Kimse devletin eteğini gücüyle tutamaz. Körün kaşlarına sürme çekmek faydasız bir çabadır.

NEŞİR: Ve ol ki menasib-ı 'āliye ve merātib-i gāliyedür lā-teklif olur virürdi. Ve her ne maqsūd idinşe hızāne-i 'āmire-i mütekāşireden hākān-ı hātām-kerem 'atā-yı bī-minnet kılurdı. Sultān-ı kerimü'l-huḳ u melek-ḫaşlet şöhret ü zīnetden muktezā-yı tab'ına māni' olmazdı. Ve mekārīm-i ahlāk-ı hüdāvendī mūcibince bir sözün iki kılmazdı. Sabıkadān hem-dem-i şehir-yār u nedīm-i nūkte-güzār-ı meclis-i Hazret-i Hudāvendigār olmagın gāzab u ta'ab ve kahr-ı mābeynden ma'zūr u mu'āf olmasın añlayup taḳallüb-i ahvāl-i şāhdan gāfil ve bānū-yı dehrün zīver ü tezvīrine māyil olup

لا يفرحكم بأربعة أشياء غم الشتاء وخلق الأعداء وضحك ملاطفة الأعداء
(12) وحرمت النساء

Bu kavlden bī-ḫaber idi. Ve hezār dürlü fikr ü ḫayāl ü kibr ü dalāl u ḫayāl —i muḫalle nice māh u sāl sevdā-yı bī-sūdi ve nice kām-ı nā-mevcūdī maqsūd u murād ve maḫlūba fuād idinmişdi.

Bu merām-nāme gāyetde gurūr u kām-ı nā-fercāme nihayetde mesrūr olup ol cām-ı sūrūr u gurūr ile mestlikden ve bāde-i hod-nümālıkla hod-perestlikden kendün bilmezdi. Ki kemīn-gāh-ı kaderden bād-ı kazā dün ü gün āña nāzır ve cellād-ı ecel kafasında bir işārete muntazırdur. Nā-gāh Cenāb-ı Cebbārdan ve cānib-i kādir ü ka h h ā r d a n āyet-i (13) ارجى الى ربك nidāsın gūş idüp efkār u eşgāl u ahvāl-i dünyāyı külliyyen ferā mūş itdi. Ne bu kadar kuvvet-i kāhire ile kazā-yı mübremin redd ve ne bunca hızāin-i vāfire ile ecel yolın sedd idebildi. Bu kadar giriftār-ı bend-i 'alāyık iken anide kat'-ı peyvend-i 'avāyık idüp ol

(12) Dört şey sizi aldatmasın: Kışın güneşi, düşmanın tabasbusu, emirlerin iltifatlı gülüşleri ve k a d ı n ı n zühdü...

(13) Rabbına dön!.. (Fecr Suresi; Ayet:28)

tuṁturāk-ı hūy u hāydan ve eyvān u kaşır u sarāydan yaña bir kerre nazar itmedi.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ:

Yār-ı her-cāy gibi bir iki gün yüze güleler
Riş-ḥandine gönül virme sakın devrānuñ

Çünkü devlet-i zamān seri 'ü'l-gāye ve ruḥsat u ābād ü pīrāye zamāne güzelleri gibi bir paşaya Ḥahı yüz tutdı. Güyâ ki taze āşık bulup eskisin untdı. (x)

Lā-cerem sipihr-i minā-fām-ı āyine-gün nice ~~şekil~~ eşkāl-i havādiş-i gün-ā-günla bir şuret dahı gösterdi. Ve tollāb-ı bī-āb gibi gerdiş-i gerdün kimin kaldurdı kimin indürdi. Gün gibi ezher ve her vechile mukadderdür ki ne ahvāl-i ālem hemişe bir hāl üzre ber-ķarār ve ne devlet-i dünyā her zamānda bir kişiyeye yār olur.

BEYİT:

بيك ساعت بيك لحظه بيك دم
ديگر کون ميشود احوال عالم

(14)

NEŞİR: Her kemālūñ bir zevāli mukadder ve her devletūñ bir intikāli mukarrerdür.

BEYİT:

هر که آمد بجهان آهمل فنا خواهد بود
آنکه بپاینده وباقیست خدا خواهد بود

(15)

(x) Sayfa kenarı:

Güyâ ki bu beyit ile amel eyledi:

Taze āşık olıcak dagıla zīneti kuluñ
Yeni sikke çıkıcak eskisi geçmez puluñ

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ:

Budur devr itdüği tollāb-ı eflāk
 Kime rif'at kime menzil kılur hāk
 Kimin kaldurur evc-i hevāya
 Hevādan kimin indürür serāya
 Ne 'izzet ehl-i 'izzetde mukarrer
 Ne zillet ehl-i zilletle mükedder
 Karār itmez anıñçün çarh bir dem
 Ki hem-vār olmaya ahvāl-i 'ālem
 Bu dolabuñ ki var böyle şitābı
 Cihānuñ eksük olmaz inkılābı
 Kabül itme merātibde kabüli
 Ki olur her irtifā-ıñ bir nüzüli

NESİR: Ehl-i devlet ve şāhib-i sa'ādet oldur ki bir mül-ke mālik ve bir tarīka sālīk ola ki hergiz anuñ āsīb-i ze-vāli ve gayra intikāli olmaya. Yohsa devlet-i dünyā didük-leri bir kaç günlük müsāfir ve na'mā vü ālā add itdükleri naqş-ı 'ale'l-mā' gibi karīn-i bād-ı fenā idügi her vechile zāhirdür:

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ:

Bu cihān virdigüni yine alur
 Kişi kesb itdigi 'amelle kalur
 Būs-ı āgūş u 'iş u nūş-ı şafā
 Hep karīn-i fenā hevā vü hebā

(14) Alemin durumu her an, her lahza ve her dem boyuna değişmektedir.

(15) Cihāna her gelen yok olacaktır. Ebedî ve bâkî olan Allāh'tır.

Devlet anuñ duruŝa hayrāta
 Luṭf u ihsān ile 'ibādāta
 Yār-ı bākī ola hemişe aña
 Bevk-i deminde yetiŝe atı aña
 Devleti ola devlet-i kevneyn
 Ne güzeldür sa'adet-i dāreyn
 Luṭf u kahrı gezer çü dünyānuñ
 Neye āhir neticesi anuñ
 Gam u ŝādı gezer belürmezimiŝ
 Her ne geçdi aña irilmezimiŝ

NESİR: 'Arif oldur ki genc-i ferāgatda genc-i kanā'atla vüçüdi mevcüd iken fenā bula. Ne an ki behāyim gibi dāyım hevā vü arzūsı murād u ferc ü gelūsı olup bu lezzāt-ı fānīnūñ (x) nuŝ-ı pür-niŝine ŝol ŝehd-i ŝirīn-mekes-ŝikār gibi firīfte vü giriftār u esir-i zār ola. Elyak u uhrā oldur ki ol 'ālem-i pākdan bu menzil-i hāke gelüp bu hān-gāh-ı harābede zayıf-ı rāhıl gibi müsāfir olmakdan meāl nedür fikr ü hayāl ide. Fi'l-ḥakīka bu ten-i ḥāk ü muzahraf niceye dek hayātla müŝerref ola.

MISRA' : آدی مشك نهار و عمر باد مرصرت

(16)

NESİR: Ne an ki bu tahrir ü tesvidden garaz merküm u mezburuñ evŝāf u medhi veyahut töhmet-i ālāyış-ı dünyāyla zemm ü kadhı murād ola. Veya miknet-i dünyāyı ve esbāb u emvāl u na'māyı 'avāyık u 'alāyık add idüp müŝārün ileyh ilāhī niŝāb-ı rahmetden behre-i mağfiretten bedi' u ba'id gö-

(x) Burada ibare biraz karışmıştır. Siyāk u sibāka uygun şekilde tarafımızdan düzeltilmiştir.

(16) Ademoğlu bir avuç toprak, ömür de bir kasırga rüzgârıdır.

rüle. Hâşâ bunda bî-sebeeb devlet 'atâ iden anda bî-sebeeb rahmet ihdâ eylese luṭf-i ilâhîden ba'id olmaya.

LI-MÜELLİFİHİ:

Yahūd ü Gebr ü Naşārā vü cümle-i aḳvām
 'Ināyet-i ezelîden birî degül nevmîd
 Bu cümlesi bir efendi vü bir kapu kuludur
 Kamusı rahmet umarlar eger şaḳî vü sa'id
 Kamu'uşāt u ṭugāta kemāl-ı luṭfundan
 Nişār-ı rahmet iderse degül bedî' ü ba'id
 Nişāb-ı rahmet-i ḥaḳdan ümidi ḳat' ide mi
 'Ale'l-ḥuşuş ki evvel anlar ehālî-i tevḥîd
 Gel ey 'ibādetine cenneti bahā dileyen
 Bahāne Tañrısıdur ol ḡaniyy ü rabb ü mecîd

NESİR: İ'tizār oldur ki bu 'ibādāt-ı feşîḥa vü isti'ārāt-ı melîḥanuñ İrād u İcādından aḳşā-yı murād ve maṭlûb-ı fi'l-fevād pâdişāh-ı 'ālî-nejāduñ beyān u ḳadr-i rutbeti ve senā vü maḥmedetidür kim sāye-i sa'ādet-i sāmîsinde merḥûm u mez-bûr bir şahş-ı nâ-çiz iken şerîf ü 'azîz ve bir 'abd-i mem-lûk iken zahîr-i mülûk oldı.

LI-MÜELLİFİHİ:

Hâk-i ḥaḳîri luṭfile iksîr-i zer ider
 Bir kez naḡar iderse şeh-i kîmyā-naḡar

Ve bir dahı ol pây-māl-i māl u menāl olup vesāyiṭ-i dir-hem ü dînārla dînār-vār genduyi sikkedār ü kāmîlü'l-'ayār bî-kes terāzû-yı pend-i işrinde bî-iḳtidār olanları kem-miḳ-dār zu'm iden erbāb-ı faḥr u ḡurûra pend ü naşîhatdür kim müşārun-ileyh bu ḳadar ḳudret ü bizā'at ve sermāye-i isti-tā'at ile bu dār-ı fenādan ne aldı ve bu kâşîr ü ḳalîlden aña ne kaldı. Ki ol meta'-ı bāb-ı bāzār-ı uḳbā vü uḡrā ola. Murādāt-ı dūnyā ve esbāb-ı emvāl ü na'mā hod bu mertebede

degme kims eye müyesser olmak mutaşavver degüldür. فاصبروا

(17) يا أولي الابصار fehavāsınca ukalā-yı zevi'l-efkāra hakīm-i hikmet-nümānuñ a'nī Hazret-i Hudānuñ 'izzet-i esma'da bu huşūşda remz-i pür-ıberı ve nice işārāt-ı mu'teberı vardır. Huşūşā fi-zamānıñā ehālī-i rūzgār a'ni şıgār u kibār bir mertebede māyil-i dirhem ü dīnār ve bende-i dünyā-yı gād-dār olmuşlardır ki biñ fażl u hünerden ve biñ pend-i pür-ıberden bir fūls-i ahmeri (x) her vechile yeg görürler cerīde-i 'ilm ü 'ibreti ve mecmū'a-i fażl u hikmeti hōd kim okur kim diñler.

BEYİT

Zamāne hakınuñ oldı yanında fażl u kemāl
Behīmī lezzet ü 'ucb u libās u māl u menāl

NESİR: Tecemmülāt-ı cihān-ı bed-mihre gāyetde ferīfteler ve tezeyyünāt-ı 'arūs-ı dehre aşüftelerdür. قیرما حیران وفتیما

(18) سکران mefhūmunca her biri hevā yolında dāmen-dermeyān idüp şol peyk-i pūyān gibi murādāt-ı nefsanıyye-i cūyān olmuşlardır. 'Aceb budur ki derūnları Kise-i müflisān gibi nukūd-ı ma'arifden hālī vü tehī iken ekşer nās

(17)"Kitap ehlerinden kâfir olanları, ilk defa toplu halde yurtlarından çıkararak O'dur. Sizler ise, onların çıkarılacaklarını pek sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan (O'nun hükmünden ve azabından) savunacağını sanmışlardı. Ama Allah (ın gazabı) onlara hesaplayamadıkları bir cihetten geliverdi. de kalblerine korku saldı; (öyle ki) KENDİ evlerini ve yurtlarını kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle yıkmaya koyuldular. Artık kalb gözü açık akıl sahipleri ibret alsın" mealindeki âyetin son kısmı. (Haşr Sûresi; Âyet: 2)

(x) Burada ibare biraz karışık görünüyor. Siyak u sibaka göre tarafımızdan düzeltilmiştir.

(19) **الناس مع البس** diyüp birünların şyâb-ı sîmîn ile ârâste kılup insâna insân içinde âdemiyyet u vukûfiyyet fehm iderler. Ve şol nâsenc ü dîbâ-vü ştîlas u kemhâ ki zîver-i müenne-sân u zînet-i muhannesiyândur; anuñla gendülerde efdaliyyet zu'm iderler. Ale'l-huşûş şol üstüne düşmez ve giydügi yaraşmaz. Edânî vü erâzil ü etrâk u cehhâl ki ne miktâr-ı 'âlâye-den behresi ve ne haseb ü neseb ile şöhresi vardır.

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ:

Şol güzel câmeleri yine güzeller giyse
Varsa miktârı kadar gayrısın iller giyse
Hele begler agalar giyse maħal yok sözümüz
NĀ-maħaller kosalar anı maħaller giyse (x)

NESİR: 'Ārif odur ki 'urf u izafet esîrlerine ve zamānuñ şöhresine beñd ü zînet-pezirlerine ittîbâ'idüp 'inân-ı ihtiyârı nefs-i emmâre âline virmeye. Zîrâ ki murâdât-ı nefse hadd u gâyet ve arzûsına nihâyet yokdur. Hüner nefis ü hevâyâ muħâlefetdür. Ne itâ'at u mütâbe'atdur. Nefs-i bî-insâfıma ya rabb sen insâf vir.

(18) " (Bir memleket ki) fakirleri yoksulluktan şaşkın, zenginleri ise varlıktan sarhoş..."

(19) " İnsanlar elbiseleriyle itibar görürler..."

(x) Sahıfe kenarı:

Zer-câme giyse câhil o hattuñ mişâlidür
Altun suyıyla yazıla imlâsı olmaya

NAZM LI-MÜELLİFİHİ:

İlāhī nefis elinden pāy-mālim
 Za'ifim 'ācizim bī-çāre hālim
 Za'ifim gālib itme nefis-i dūnı
 Beni bir kāfirūn itme zebūnı
 Dem olmaz itmiyem biñ biñ günāhı
 Biri çün itmedüm ben bir gün āhı
 Nola yā rab siyeh-rūsam be-gāyet
 Yeter ag itmege bir kaçre rahmet
 Hudāyā bizi 'ışk ehline yār it
 Rızān tüzre hemīşe ber-ķarār it

Sayfa kenarı:

Fazlıla kimse murāda iremez dünyāda
 Yürü taḥşil-i murād itmegiçün çekme emek
 Gāh olur bülbüli bend-i kafes-mihnet ider
 Gāh olur kargayı bülbül gibi satar bu felek

Sayfa Kenarı:

Devlete lāyık olanlar göremez devlet yüzün
 Devlet anuñ kim cihānda 'izzete lāyık degül

Sayfa kenarı:

Bu güzergāhı geşt idüp yürüme
 Vuşlat-ı devlet içün epsem otur
 İttifākı budur zamānuñ kim
 Devlet ehli ya terk olur ya potur

Bizi fakr u fenā ehlinden eyle
 Cihān sevdālarıyla koma böyle
 Cihān sevdāları hep yok hevādur
 Seniñ aşkıñdan artuk hep hebādur
 Bize aşkıñ gerek aşkıñ kerīmā
 Ma āza'l-lāh gerekmez māl u dünyā
 Kime cennet kime iqbāl-ı devlet
 Laṭīfī kuluña zerre ināyet
 Hüdāyā kıl u kālīm hāl eyle
 Bu nūrāniyyeti efdāl eyle
 Emānet kim koduñ bu tende cānı
 Ayırma öliceğ imāndan anı
 Virüp bu nāmeye lafzuñla unvān
 Ukuyalar yazalar ehl-i irfān
 Cenāb-ı rahmete rāh it ilāhī
 Bize tevfiķı hem-rāh it ilāhī
 Faşāhat ehliniñ maḥbūbı eyle
 Belīg olanlaruñ maṭlūbı eyle

Sayfa kenarı:

Ağac el budag dil ve bir keser eñseli köle
 Ne revādur kalem alup 'ele dīvāne gele

Sayfa kenarı:

زر اگر برخاک ریزی هم ذراست

(20) زر اگر اطلس بیوشد هم ضراست

(20) "Altun yere düşse yine altundur. Fakir atlas elbise giyse yine fakirdir.

EVSĀF-I MERHŪM

İ BRĀHİM PAŞA-I

MAKTŪL

'Aşaf-ı saf-ārā-yı 'ālī-şān ve düstūr-ı Cem-kadr u Husrev-ni-şān idi. A'sār-ı Osmāniyānda mesned-i vezārete ve menzil-i şadārete 'adīl ü bedīl bir vezir-i hātem-nazīr-i bülend-himmet ve kerīm-i kām-bağş-ı şāh-rutbet gelmiş degüldür. İttifak-ı ārā budur ki zāt-ı kerīmu's-sıfātı gibi bir düstūr-ı melik-şān-ı melek-nişān ol şadra gelmedi. Ve şadr-ı şadārete sāye salmadı. Ve ol kerīmu'n-nefs semāhat-muḥbir idi ki eşiyā-i mülūk-i sabıkadan eşer idi. Ne deniyyü'n-nefs ve sūk-ı nazār ve mübtelā-yı sīm ü zer idi. Belki kesīru'l-ḥayrāt u ehl-i hasenāt u şahib-i kadem u ebu'l-berekāt idi. Bu münāsebet ü takrīb ile beyne'l-vüzerā laḳabı vezīr-i zer-nişārdur. Ne vezīr-i zer-dār!

MESNEVİ:

Himmetinde māl ü cāh edna idi
Kadri gibi himmeti a'lā idi

Dünyā-yı dün her ne ki terkindedür hüner
Sanma ki māl üstüne kef geçmedür kemāl(x)

(x) Sayfa kenarı:

Añlayup kef geçmegi māl üzre ey hoca kemāl
Tut sözüm Kārūn gibi olma sakın dünyā-perest
'Azizī

NEŞİR: Himmet-bülend-i felek-peyvendi farak-ı felekden ber-
ter ve bezl ü cūd-u sehāsi Ḥātem-i Ṭay'dan ekser idi. Bir berg-i
sebz virüp sunan gedāya bir muşt sīm ü zer ve dem olurdu ki
bir kef zer içre la'1 ü güher bağışlardı. (x)

Tā gelmeyince yirine bir naḥs-ı büm-ı şūm
Bilmedi yümm-i sāyesin iller hümā gibi

Diridi kim görürse ol şūmı
Ol hümā yirine konan bu mı

Cihān-ı fānide zikr-i cemīl ve nām-ı bākī için müdām u mut-
taşıl kārı bezl ü kerem ve eltāf u mekārım ü himem idi.

MESNEVİ:

Bu cihān virdüğünü yine alur
Ādem ölür cihānda adı kalur
Ādem öldür ki ańıcak öğeler
Vay aña la'net eyleyüp sögeler

Eyüyi eyelük ile yād iderler

..... (xx)

Yavuz dahi dimiş eyelük eyüdü

Kāmilüñ gitse vücudı nice icādı kalur

Sen dahi ańılgör kim er ölür adı kalur

NEŞİR: Ol bir 'ālī-nazar u hümā-himmet idi ki yümm-i him-
met ve hüsn-i ināyet eyleyince fakīr ü bī-kadr saff-ı ni'āl-

(x) Sayfa kenarı:

کرم داران عالم را درم نیست
درم داران عالم را کرم نیست

(1)

(1) Dünyada cömert olanın malı yok; malı olan da cömert de-
ğildir.

den sâhib-i sadr ve hakîkî zilletden refî' u'l-kadr itmişdi.
Ve nice üftâde-i yetîmi dürr-i şeb-nem gibi pertev-i mihr-i
'inâyetle hâkden eflâke iletmişdi.

BEYİT:

Terbiyetdür türâbı cevher iden
Sengi hârâda la'l ü gevher iden

Fe-keyfe ki ol sâhib-i kadrün şeref-i himmetiyle sâhib-i
ma'rifetler ez-pâ-yı ta be-fark baħr-ı eltâfa gark ve deryâ-
yı ihsâna mütagrak olmuşlar idi. Ve kadrine göre erbâb-ı hü-
nere ragbetler ve ma'rifeti mîkdârı aşhâb-ı kemâle kemâl de-
recede himmetler idüp oturduğun makâma hakkın virürdi. Ve
yiriyle südde-i devlet-me'âbında irtişâ münsedd olmuşıdı (xx)

BEYİT:

Çarh-ı hezâr-dîde ki ider câ-be-câ nazar
Görmedi bir anuñ gibi 'âlî-hümâ nazar

Ve bu tâifenün kadr u hurmetleri anuñ ferhunde zamânında
ve erbâb-ı faẓl u hünernün ri'âyet ü ragbeti anuñ mübârek dev-

(xx) Burada bir mısra istinsâh ânında atlanmıştır.

(xxx)

Sayfa kenarı:

İrtişâ mezra'ına sîm ü zeri
Durma ek tâ ki bite maşlahatun
(Dilîrî)

Ey kılıç ile mansıba erişen
Şöyle beñzer firengîdür kılıcuñ
(Dilîrî)

rânında idi. Murâd Hân Gâzî zamânından ol târihe gelince zümre-i şu'arâ ki selâtîn-i osmâniyyenüñ evşâfın idüp tevârihin eger manzûm ve eger mensûr yazarlardı. Hızâne-i 'âmireden her sâl sâlyânelerin alurlardı. Ve kaşâyıd u resâyıl ile pâ-dişâh-ı 'âlem-penâhuñ mehâmidin idüp atâyâsından behre-mend olurlar idi. Merhûm ve mağfûrun leh şadr-ı şadâretten gidüp ol makâm-ı kerîme vedâ' itdükden soñra zümre-i mazbûrenüñ teşrifât u cevâyizi külliyyen kat' oldı. Ve erbâb-ı şi'r ü inşânüñ kâdr u ragbeti ref' olup encümen-i cemîyyetleri bozuldı. Dahı ol şadra aña mümâsil bir sühan-fehm-i kerîmü's-şân u nüktedân gelmedi.

BEYİT:

Gelmeye aña göre cû-yı seha
Çok döne dahı âsiyâb-ı felek

Bu zümreye muhibb ü mükrim olduğunun sebeb-i illeti bu idi ki kendü dahı bu fenden behre-mend ve zihn ü zeka ile tab'ı bü-lend idi. Tekellüm-i fürse mâlik tarîk-i nazma sâlik idi. Cümle-i ebyâtından bu beyti hod bir dîvân deger. Makbûl, erbâb-ı fazl u hünerdür.

BEYİT:

Okumañ şimden giru Fecâd u Mecnûn kıssasın
'İşk yolunda zene meyleylemez merdâneler.

TEMMET

İKİNCİ BÖLÜM

(DEĞERLENDİRME)

ENİSÜ'L-FUSAHA

a) Muhtevâ

"Enfsü'l-fusahâ"nın ilk iki sayfası esere giriş mâhiyetindedir. Müellif; Allah'ın kudretini tasvir ve Hz. Peyğambere salât u selâmdan sonra zamanın akıp giden bir nehir misâli durmadan değişmekte olduğunu, insanoğlunun ise bu hâdiseler karşısında âciz kaldıklarını belirttikten sonra "HASB-İ HAL-İ İBRAHİM PAŞA" başlığı altında esas konuya girer.

Risâlenin esâsını teşkil eden bu bölümün tahliline girmeden önce İbrâhim Paşa hakkında bazı umûmî bilgiler vermeyi uygun buluyoruz...

İbrâhim Paşa

1495 tarihinde Parga'da doğan İbrâhim Paşa küçük yaşta Türk korsanları tarafından kaçırılarak Manisa'da dul bir kadına satılmıştır. Adı bilinmeyen bu Türk hanımı "İbrâhim" ismini verdiği bu çocuğun tahsîl ve terbiyesiyle yakından ilgilenir. O tarihlerde Şehzâde Süleyman da Manisa'da sancakbeyidir. Bir gün sokakta gezerken bir kemeçe sesi duyar.

Onu çalan kim ise kendisiyle tanışmak istediğini söyler. Karşısında yakışıklı, terbiyeli ve bilgili bir genç... Tanışırılar. Şehzâde, çok hoşuna giden bu genci zaman zaman saraya dâvet eder. Derken köle İbrâhim, şehzâde Süleyman'ın husûsî meclislerinden ayrılmayan bir arkadaşı olur. Bunu gören Türk hanımı kölesini âzâd eder. Genç İbrâhim, Manisa velâhdlik sarayında yüksek bir memûriyete tayin edilmiştir...

Kânûnî Pâdişah olunca, İbrâhim'i Enderûn-ı Hümâyûn'un hasodabaşısı olarak görüyoruz. Üç seneye yakın bu görevi sürdüren İbrâhim Ağa 1523 yılında vezir-i âzam olur.

İbrâhim Paşa vezir-i âzam olduktan on bir ay sonra Pâdişahın hemşiresiyle evlenir. Bu izdivac onun Pâdişah yanındaki itibarını bir kat daha artırmıştır.

Paşa'nın Mısır'daki icraatı, Anadolu'daki Alevî isyanlarına karşı aldığı tedbirler, Avrupa seferlerindeki muvaffakiyeti ve siyâsî müzâkerelerdeki başarısı pâdişahın kendisine "vezâret-i uz mâ" makâmına ilâveten bir takım salâhiyetlerle birlikte "serasker" unvânı da vermesine sebep olur.(1529)

İbrâhim Paşa'ya verilen salâhiyetler hakkında bir fikir edinebilmek için onun Ferdinand'ın elçileriyle görüşürken söylediği şu sözleri hatırlamak kâffidir:"Bu büyük devleti idâre eden benim; her ne yaparsam yapılmış olarak kalır; zirâ bütün kudret benim elimdedir: memûriyetleri ben veririm; eyâletleri ben tevzi ederim; verdiğim verilmiş ve reddettiğim reddedilmiştir. Büyük Pâdişah bir şey ihsân etmek istediği veya ihsan ettiği zaman bile eğer ben onun kararını tasdik etmiyecek olursam gayr-ı vâkıf gibi kalır; çünkü her şey harb, sulh, servet ve kuvvet benim elimdedir." (1)

(1) Ord. Prof. Dr. İ. Hakki Uzunçarşılı: Osmanlı Tarihi, C. 2 sh. 356

İbrâhim Paşa kendisine verilen bu salâhiyetleri zaman zaman kötüye kullanmıştır. Sözgelimi İskender Çelebi'yi bi-günâh idâm ettirmesi, "serasker" unvânına bir de "sultan" sıfatı ilâve etmesi, ayak takımına karşı gösterdiği muâmeleler ve mukaddesâta karşı lâkayd davranmaya başlaması onun salâhiyetlerini sû-i istimâl etmiş olduğunun açık delilleridir.

Aslında Paşa'nın bu hareketleri "kemâl" devrini tamamlayarak "zevâl"e doğru yöneldiğinin de belirtileridir. Ne var ki şâirin ifâdesiyle:

Açmadı göz niyâm-ı gafletden
Tığ-ı cellâd kılmayınca dû-nîm.

Uzun zamandır Paşa'nın bu sû-i istismallerini gören fakat ses çıkarmayan Pâdişah, nihâyet gazaba gelerek bir gece sarayda kendisine tahsis edilen odasında uyurken onu katlettirir. (15 Mart 1536)

Bu dünya İbrâhim Paşa'ya bile kalmadı

Bilindiği üzere İbrâhim Paşa çocukluğunda bir köledir. Ama tâlihe bakın ki onu, 28 yaşında dünyânın en büyük imparatorluğunun "vezir-i âzamlık koltuğunda görüyoruz. Bu bahtlı köleye vezir-i âzamlık yanında daha bir çok salâhiyetler de veriliyor. İâtîfî, onun bu durumunu şöyle dile getirir:" Sultan Süleymân-ı serfir ve Sikender-i nazfirün düstûr-ı a'zam ve ser-askeri mükerremi olup hezâr ikbâl ü i'zâz u irtifâ u imtiyâz ile vüzerâ-yı sâhib-i rây mâbeyninde bir vec-hile rüchân-câh u kadr-âli buldı kim ol kadar kadr u şeref vüzerâ-yı selef ve ümerâ-yı halefden birine müyesser ü mukadder olmak muhâle karib ve kâr-ı acıbdür." (2)

Bu kadar geniş salâhiyetlerle donatılan bir vezir-i âzamn zevk ü safâ ve hây u hür içinde hayat sürerken hiç bir zâhirî

sebepe gösterilmeden bir gece yatağında uyurken âniden katli edilmesi halk arasında geniş akisler uyandırmıştır. Öyle ki "bu dünya Sultan Süleyman'a bile kalmadı" atasözü yerini âdetle "bu dünya İbrâhim Paşa'ya bile kalmadı" sözüne terketmiştir. Ve bu hâdise bir ibret dersi olarak zaman zaman tekrarlanmıştır. Lâtîff, risâlenin esâsını teşkil eden "HASB-İ HAL-İ İBRAHİM PAŞA" bölümüne bu hâdiseye işâretle girer: "Kâffe-i enâma bu ibret kâff degülmidür ki sâir-i sarây-ı fenâ vü zâir-i diyâr-ı dâr-ı bakâ a'nf merhûm u magfûr İbrâhim Paşa ki sîr u sadâ-yı şöhret ü şevketle bisât-ı zemîne dolmuş ve devlet-i nâdire-i ibret-nişânla a'cûbe-i zaman u darb-ı mesel-i devrân olmuşdı." (3)

İbrâhim Paşa'nın bu ibret-âmîz hali edebiyata da aksetmiştir. Bir şiir mecmuasında rastladığımız aşağıdaki manzûmede bu gerçek şöyle ifâde ediliyor:

Saña bir 'ibret ideyin ta'lim
 K'ola rûşen-misâl u hoş-tefhîm
 Bilmemisin bu mülk-i âlemde
 Asâf-ı şâh-ı âlem İbrâhim
 Olmuşdı bu rub-ı meskûnda
 Bende-i hâs şâh-ı heft-iklîm
 Vüzerâ-yı mukaddem üstine
 Eylemişdi felek anı takdîm
 Ümerâ cân virürdi emrine
 Ulemâ dilden eyleyüp ta'zîm
 Şöyle aldandı mihrine çarhuñ
 Çekmedi zerre denlû andan bîm
 Açmadı göz niyâm-ı gâfletden
 Tîğ-ı cellâd kılmayınca dû-nîm
 Dolu dolu sun içelüm sâkî
 Bu cihân kimseye degül bâkî

Niçin İbrâhim Paşa?..

İbrâhim Paşa'nın vezir-i âzamlığa tayini teâmüle aykırı idi. Zîrâ, selefi Pîrif Mehmet Paşa öyle emekliye ayrılacak kadar yaşlı değildi. Bîl-farz onun emekli olması gerektiğini kabul etsek bile vezir-i âzamlık ikinci vezir Ahmet Paşa'nın hakkıdır. Peki, niçin bütün bu gerçekler çığnenerek İbrâhim Paşa vezir-i âzam yapılmıştır?..

Sorunun cevâbını Lâtîffî'den dinleyelim: "Hudâvendigâr-ı a'zam azama'l-lahü taâla kudrethü, mizâc-ı nâzik ü pâki ve hâtır-ı tâb-nâkı gulgule-i izdihâm-ı enâma ve sıklet-i şekvâ-yı hâs u âma mütehammil olmamağın ve kendü mürebbâlarından perverde-i lutf u ni'meti ve reside-i hüsn ü himmeti olmamağın her husûsda ana hulûs-ı i tikâdı olup e'îffe-i ümûr saltanatı ve ezimme-i mesâliha memleketi dest-i tasarrufuna tefvîz kıldı." (4)

Demek ki genç hükümdar etrafındaki zevâta itimâd edememektedir. Bu sebeple teâmülü çığnemek pahasına küçük yaştan beri hem-hâl olduğu İbrâhim Paşa'yı vezir-i âzamlık makâmına oturtmakta bir sakınca görmemiştir.

Yıldızı Parlak Bir Köle

İbrâhim Paşa normal sırayı tâkip ederek vezârat makâmına yükselmediği için devlet işlerinin acemisi idi. Bu yüzden Celâl-zâde Mustafa Bey kendisine divân usûlünü öğretmeğe memur edilmişti. Paşa'nın işe sıfırdan başlamış olmasına rağmen yüksek zekâsı sebebiyle kısa zamanda devlet işlerini öğrenmesi, Mısır'daki icraatı, Anadolu'daki Elevî isyanlarına karşı aldığı tedbirler ve siyâsî müzâkerelerdeki muvaffakiyeti

(4) Bkz. Mtn. Elm. sh. 17

Pâdişahın dikkatini çekmiş olacak ki ona 1529 tarihinde birtakim salâhiyetlerle birlikte "ser-asker" unvânı da vererek devletin rükn-i a'zamı yaptı: "Vakta kim melik-i melek-haslet gevherinde kâbiliyyet ve ahterinde sa'âdet görüp fart-ı isti'dâd u istihkâkla erkân-ı devletün rükn-i a'zamı ve sadr-ı sadâretün düstûr-ı mu'azzamı idi. Ve bi'l-cümle umûr-ı azl ü nasb ve husûs-ı kabz u bast ser-cümle aña menût olmagın mîr ü sipâh u bendegân dergâh-ı âlem-penâh ki tâlibân-ı merâtib ü câhdur. Hezâr gürûh-ı pür-şükûh u galebe-i enbûh-ı enva'-'ârâyış u tezyîn ile i'zâz u iclâl gösterüp istikbâl iderlerdi." (5)

Erbâb-ı Hâcât

İbrâhim Paşa gerçekten cömert bir devlet adamıdır. Lâtîfî, "Evsâf-ı İbrâhim Paşa" adlı risâlesinde onun cömertliğinden bahsederken şöyle bir Farsça beyit zikreder:

Kerem dârân-ı âlem-râ derem nîst
Derem dârân-ı âlem-râ kerem nîst (x)

İbrâhim Paşa vezîr-i âzam olduktan sonra bu iki vasfı (cömertlik ve para) şahsında toplamış bir şahsiyettir. Paşa'nın maddî imkân ve cömertliğini duyan ihtiyaç sâhipleri saraya doğru akın etmeye başlar. Müellif bu durumu şöyle anlatır: "Ve her dem sahn-ı sarây-ı felek-unvânı a'nî meydân-ı divânı erbâb-ı hâcât u eshâb-ı mühimmâtdan arsa-i arasât gibi mem-

(5) Ekz. Mtn. Elm. sh. 17

(x) Dünyâda cömert olanın parası yok; parası olan da cömert değil.

lû olurdu. Ve müzâhame-i milel-i muhtelifeden " Ve'l-teffe-
tt's-sâku bi's-sâkı" (x) hâletin virürdi." (6)

Devlet Altın Çağını Yaşıyor

Osmanlı İmparatorluğunun en kuvvetli zamanı şüphesiz Kâ-
nûnî devridir. O devir ki hazineler altunla dolu... Ordu
her yaz âdetâ bahar gezisine çıkarcasına yeni fetihlere ko-
şuyor... Akdeniz bir Türk gölü hâline gelmiş... Medreseler-
den ilim, câmilerden imân fışkırıyor... İşte böyle muhteşem
bir İmparatorluğun devlet işlerinin görüldüğü "divân"ı Lâtfi-
ff şöyle tasvîr eder:" Ve mesâlih-i memâlik için erkân-ı dev-
letün mübeyyinleri ve a'yân-ı saltanatın güzînleri mülemma' u
murassa' dîbâ-ya zîbâ ile sîmîn sandalflerde ve zerrînkürsî-
lerde vaz' u vakâr ile karâr idüp mânend-i divân-ı kazâ vü
kader ve mesâlih-i ahvâl-i âmme-i riyâ belki kâffe-i berâyâ
ale'd-devâm görülürdi. Ve menâsib u merâtib ü tasarruf u te-
nevvuk-ı ilâhî birle kiminden alınur ve kimine virülürdi."
(7)

Öyle ki bu manzarayı gören yabancı elçiler, insanların
ve cinlerin hükümdarı olan Sultan Süleymân'ı hatırlayarak
korkuya düşerlerdi:" Lâ-cerem arsa-i hâkde ve taht-ı eflâk-
de vâkıf olan mülûk-ı memâlik-i sâhib-i ârây iken tevakku' u
istimdâd u emân için isâl u irsâl olan girân-kadr elçiler
ol tertîb-i divân u tezyîn-i eyvânı gördükde divân-ı Süley-
mân-ı ins ü cânndan hâlet ü mehâbet müşâhade idüp havf u haş-
yet ü hırâs u dehşete düşerlerdi." (8)

(x) O gün sevk, ancak Rabbina doğru olacak. (Kıyâmet Sû-
resi, Âyet:30)

(6) Ekz. Mtn. Elm. sh.18

(7) Ekz. Mtn. Elm. sh. 18-19

(8) Ekz. Mtn. Elm. sh. 18

El-hakk!

Müellif, bu izâhatdan sonra Paşa'nın cömertliği hakkında kesin hükmünü verir:" El-hakk insâf budur ki himmet-bülend-i felek-peyvendi fark-ı felekden berter ve bezl-i cûd-ı sehâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Sâye-i bülend-pâyesinde niceler kadre irüp reff-ul-kadr ve himmet-i vâlâsında niceler saff-ı ni-âlden sâhib-i sadr oldılar. Ve dürr-i şebnem gibi nice fûdâde-i yetîmi hurşîd-vâr u âf- tâb-ı girdâr hâkden eflâka iletürdi. (9)

Paşa'nın zaâfları...

Risâlenin bundan sonraki bölümünde daha çok Paşa'nın zaâflarına işâret edilmektedir. Lâtîfî:

Himmetinde mâl ü câh ednâyıdı
Kadri vü hem himmeti a'låyıdı (10)

dedikten sonra:"Ammâ miskin mâil-i zîb ü nînet ve esîr-i bend-i şöhret idi. Bu metâ'-ı gurûr ile muaccib ü fahûr olup pîrâye-i pîre-zen dünyâya aldanurdu. Ve bu ârâyîş-i dâr u kusûrı bir nesne sanurdu. Libâs-ı fâhire-i semîni lâle-i pür-jâle gibi cevâhir-i zevâhire gark ve licâm u zîn-i zerrîni la'1 ü la'âle mustagrîk idi. Mülk-i rûhânîyyetden habîr olmayup ve safâ-yı câvidânîden lezzet duymayup "men kâne yürüdü'l-hayâte'd-dünyâ ve zîneteha" (x) vâidînüñ tahtında dâhil idi. (11) diyor.

Kulübeden Saraya...

.Parga'nın sefil bir balıkçı kulübesinde dünyâya gelen bu

(9) Ekz. Mtn. Elm. sh. 19

(10) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 19

(x) "Kim dünya-hayatını ve onun gösterişli zevklerini is-

bahtlı köle artık İstanbul'un muhteşem saraylarında izzet ü ikbâl içinde Şeddâdlar gibi hayat sürmektedir:" Ve'l-hâsıl devlet-i dünyevî el virdükçe ve tereffu u tevekkü mütezâ-yid oldukça hubb-ı hevâyıla ve dünyâyıla mênend-i âdet-i Âd u'san'at-ı Şeddâd kesret-i iştiğâl gösterüp bünyâd-ı sürur-ı merfû'a vü ibâd-ı kusûr-ı reff'â idüp şâmihu'l-erkân sarâyılar ve râsihu'l-bünyân sûrlar çeküp turturâk-tâk-ı revâkın kal-a-i zâti'l-burûca berâber ve sarâ-yı felek-nitâkın eyvân-ı keyvândan berter itdiler." (12)

O saray ki:

Basit-i hâke olmadı bu resme bir binâ büyâd
Görürse kasr-ı âlîsin kusûrın anlaya Şeddâd

(13)

Paşa bu cennet-nişân köşklerde yalnız değildir şüphesiz... Yanında Hürî'den güzel pâkîze kızlar devamlı raks u tegannî etmekte ve ay yüzlü oğlanlar da buyurulacak bir hizmete hâ-zır u nâzır beklemektedirler:" Zikr olan dâr u kusûr-ı cen-net-nişânda ve büyü-tü pür-sürûr u nûr-efşânda melek-zînet perf-tal'at cevâhîrî ve huddâm u kenfîzek ü gulâm her perf hüsn ü sûretde Hürî'den hasnâ ve tal'at-ı behcet-kamerden esnâ idi." (14)

terse, biz onlara, amellerinin karşılığını tamamen öde-riz" meâlindeki âyetin ilk kısmı. Hûd Sûresi; Âyet: 15

(11) Ekz. Mtn. Elm. sh. 19

(12) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 19-20

(13) Ekz. Mtn. Elm. sh. 20

(14) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 20-21

"Dem-be-dem sadâ-yı çeng ü üd ve nağme-i sürûd ile nâzenin ü zühre-cebinler ol sarây-ı felek-tezyin ü behişt-âyın-i pür-taninde enin kılurlardı. Ve gulâm-ı tâbende-manzar kamer gibi simin-kemer ve güneş gibi eskef-zerle kimi mukâbelesinde hıdmete hâzır ve kimi kafasında bir işârete muntazır dururlardı." (15)

Paşa'nın mal Varlığı

Lâtiff, bu parlak tasvirlerden sonra Paşa'nın mâl varlığından şöyle söz eder:" Ve ol kadar cem'-i mâl ü menâl ve cevâhir ü la'âl mahzûn u meâfûn kıldı kim sim'ü zerden ve cevâhir ü dürelerden bahr u kânûn kisesin tehî komışdı. Şol evâni-i cevâhir ki vücûdı hızáyin-i salâtinde kem-yâb u nâdirdür." (16)

Müellif, bu malların kiminin pâdişâhan ihsânı kiminin de "mülûk-ı memâlik"den hediye gelmiş olduğunu belirttiikten sonra Paşa'nın mallarını saymaya devam eder:" Ve rummânî vü be-dehşânî la'âl ü yâkûtdan kâseler zümrüdd ü zebercedden ibret-nümün kûzeler berrûn garfî ve bahrûn acfî idi. Bunlardan mâ-adâ âsiyâb-ı sim ü zer ve zirihî murassa' u mücevher zâyidü'l-vasf idi. Ve ol ki akmışe-i mergûbe ve entia-i matbâ-adur. Evrâk-ı eşcâr gibi bî-hadd u lâ-yuhsâ vü lâ-yüadd idi. Ve ol ki esb ü ester-sabâ-şitâb ve üstür ü hayyût-berk-ci-yâddur. Katâr-ı bahârî tavfilesî âhûr-ı felege sığmazdı. Ve ol ki ağnâm u en-âmdur. Gill-i sahrâ vü reml-i deryâ gibi hısâb olmazdı." (17)

Lâtiff, İbrâhim Paşa'nın malını sayıp döktükten sonra:

By mâl-ı bî-hısâbla fahr u gurûr iden
Ki gâh anar mısın ol rûz-ı hısâbı hiç (18)

demekten de kendini alamaz...

- (15) Bkz. Mtn. Elm. sh. 21
(16) Bkz. Mtn. Elm. sh. 21-22
(17) Bkz. mtn Elm. sh. 22

Rabbına Dön!..

İbrâhim Paşa bin bir türlü fikr-i dalâl ve hayâl-i muhâl-
le hayat süredursun ecel saati an-ba-an yaklaşmaktadır. Ni-
hâyet vakt-i saat yeter ve Cenâb-ı Allâh'tan "Rabbına dön!"
nâz nidâsı gelir. Her şey bitmiştir artık... Paşa:" Ne bu
kadar kuvvet-i kâhire ile kazâ-yı mübremin redd ve bunca hi-
zâin-i vâfire ile ecel yolun sedd idebildi." (19) Hattâ
" Bu kadar giriftâr-ı bend-i alâyıık iken ânide kat-ı peyvendi
avâyık idüp ol tumpurâk-ı hîy u hâydan ve eyvân u kasr u
sarâydan yaña bir kerre nazâr itmedi." bile... (20)

Dünyâda mâl, âhirette amel...

İnsanlar dünyâda mâl, âhirette ise amel ile itibâr görür-
ler. Akıl sâhipleri bu dengeyi sağlamak zorundadırlar. Mâl,
mülk yâhut makam, mevki ile herşeyin hallolacağını sananlar
aldanmışlardır:" Müşârun ileyh bu kadar kudret ü bizâ'at ve
sermâye-i istitâ'at ile bu dâr-ı fenâdan ne aldı ve bu kesir
u kalîlden aña ne kaldı ki ol metâ'-ı bâb-ı bâzâr-ı ukbâ vü
uhrâ ola." (21)

İnsanoğlu yaratılışınınin gâyesini ve bu dünyâya ayak bası-
şınınin sebebinin düşünmelidir. Bunu yapan kişi "Devlet-i dünyâ"
dedikleri şeyin "bir kaç günlük müsâfir", onun nimetlerinin de
"nakş-ı ale'l-mâ " gibi yok olmaya mahkûm olduğunu görecektir.

Sebeb-i Te'lif

Lâtiff, bu risâleyi yazmaktan gâyesininin İbrâhim Paşa'yı

-
- (18) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 22
(19) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 24
(20) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 24-25
(21) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 28

medh yâhut zemmetmek olmadığını, hattâ dünyadaki ahvâlinde dolaylı onu İlahî rahmetten mahrûm addetmenin bile doğru olmayacağını belirterek:" Hâşâ bunda bî-sebeb devlet 'atâ iden anda bî-sebeb rahmet ihdâ eylese lutf-ı İlahî'den ba'îd olmaya" (22) dedikten sonra bu risâleyi yazmaktan asıl gâyesinin Pâdişahı medh u senâ etmek olduğunu şöyle anlatır:

"İ'tizâr oldur ki bu ibâdât-ı fesîha vü istiârât-ı me-lîhanuñ irâd u icâdından aksâ-yı murâd ve matlûb-ı fi'l-fevâd Pâdişah-ı âlf-nejâduñ beyân u kadr-i rütbeti ve senâ vü mah-medetidür kim sâye-i sa'âdet-i sâmisinde merhûm u mezbûr bir şahs-ı nâ-çîz iken şerîf ü azîz ve bir abd-i memlûk iden zâ-hir-i mülûk oldu." (23)

Nihâyet...

Nihâyet Lâtîffî sözü o günkü içtimâî hayâta getirerek zamâne halkının "bende-i dünyâ-yı gaddâr ve âbid-i dirhem ü dînâr" olduğunu ilm ü maârifden bî-haber siyâb-ı sîmîn içinde fahr u gurûr ile hayat sürmekten başka bir düşüncesi olmadığını belirterek "Ârif oldur ki 'urf u izâfet esirlerine ve zamânüñ şöhresine bend ü zînet-pezîrlilerine ittibâ'idüp inân-ı ihtiyârı nefis-i emmâre eline virmeye. Zirâ ki murâdât-ı nefse hadd ü gâyet ve arzûsına nihâyet yokdur. Hüner nefis ü hevâya muhâlefetdür. Ne itâ'at u mütâbe'atdur. Nefs-i bî-insâfıma yâ rabb sen insâf vir." (24) dedikten sonra risâleyi bir münâca'atla bitirir...

(22) Bkz. Mtn. Elm. sh. 28

(23) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 28

(24) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 30

b) Üslûp

Lâtîffî, 16. yüzyıl şâir ve Tezkirecilerimizdendir. Şiirlerinden çok nesirleriyle tanınır. Küçük yaşta "Divân" tedvîn etmiş olmasına rağmen nesirde karar kılışının sebebini ve "İnşâ" hakkındaki düşüncelerini Tezkiresinde şöyle anlatır: "Bu fakîr-i hakîr unfüvân-ı civânîde beş yüz mikdârı gazaliyyât ve otuz üç aded kasîde ile terbî' den tahmîsden mâ-adâ tertîb-i hurûf üzere "Divân" tedvîn itdükte gördüm ki metâ'-ı mu'teber ve çendân fazl u hüner degül. Ve hem söyletseñ iki kişîñ biri şâir, belki şâir-i mâhir geçinür. Ve her biri mekes mikdâr iken makâm-ı ankâda uçarlar. Ve hem fazl u sevâb frâs itmez ve beyne'l-akrân sahibine kadr u menzilet virmez. Lâ-büdd ben dahî tarîk-i inşâ ki ehâli vü efâzıl dest-gâhı ve fuzalâ vü bülegâ semt ü râhıdur, kudret ızhâr idecek ve miknet ü bizâ'at gösterecek meşlek ü mahaldür. Her nâdân-ı nâsâzuñ bu hevâda perdâzı ve arsada tek ü tâzı yokdur. Amnâ tarîk-i inşânüñ dahî terâkib-i mütûnı metn-i metîn mesâbesinde kemâl-i metânetde ibârât-ı gâmîza ve istiârât-ı mu'zile birle bast olunmuşdur. (Münşeât-ı Vassâf) ve (Münşeât-ı Hâce-i Cihân) minvâlinde ve misâlühüm haceb-i elfâz u müşkile ile mahcûb u mestûr olmagın izân-ı siyâk u sibâk, tefehhus-ı leffâne ve keşf-i mu'zîlâne mevkûf u muhtâc olmagın erbâb-ı maârifden

degme bir ârif ki ta'ammuk u tabahhurı olmaya mütâla'a vü mülâhazasından telezzüz idemez. Ammâ bu kemfne-i kemter tarîk-i inşâda bir tarz-ı belâgat ifşâ vü icâd u ihdâs itdüm ki şu'arâ-yı Rûm'dan Necâti dîrûb-ı emsâle teşebbus itdügi gibi ben dahı lisân-ı Türkide vâkı' olan mesel-i zîbâ-misal-le letâif ü maârif derc ü harc idüp bu bâbda bir tarz-ı nevîd itdüm ki vilâyet-i Rûm'da kimse ihdâs itmedi. A'nî münşiyân-ı bâr-gâh-ı inşâdan biri bu semte gitmedi. Lâf u güzâf fehmi idenler cümle-i müellefâtımdan (Enfû'l-fusahâ) ya ve (Fusûl-ı erba'a)ya ve (Risâle-i evsâf-ı Sitanbul)a nazar itsünler, icâd-ı tasarruf kimdedür görsünler." (25)

Görüldüğü gibi Lâtîff, burada "şîirin pek itibâr görmediğini, asıl hüner gösterme sahasının 'inşâ' olduğunu, fakat o devir inşâsında bir takım kusurların bulunduğunu" zikir ettikten sonra yeni bir nesir tarzı vücûda getirdiğini iddia ediyor. Ve bu iddiasını ~~ikk~~ isbât için de en başta "Enfû'l-fusahâ"yı örnek gösteriyor. Şimdi söz konusu risâlenin üslûbu üzerinde durarak müellifin bu iddiasında ne ölçüde haklı olduğunu tesbite çalışalım.

Üslûp Nedir?..

Üslûp nedir?.. Önce bunu belirtmek gerek... "Üslûp; fikir, duygu ve düşünceleri anlatmak için dili özel bir şekilde kullanma" sanatıdır. Bir başka ifadeyle üslûp; "şâir veya nâsirin eserlerini yazarken umûmî dile karşı takındığı şahsî tavır, onu kendi zevk ve kâbiliyetlerine göre kullanma tarzı"dır. (26)

(25) Tezkire-i Lâtîffî, matbû sh. 300-301

(26) Tercüman Ansiklopedik İslâm Lugatı c. 2 sh. 737

Bununla beraber, üslûpla muhtevâ iki farklı âlem olarak telakkî edilmemelidir. Üslûp ile muhtevâ beden ile rûh misâli birbirini tamamlayan unsurlardır.

Eski retorikçiler üslûbu dört ana grupta toplarlar:

- 1-Üslûb-ı âdf
- 2-Üslûb-ı müzeyyen.
- 3-Üslûb-ı mutavassıt
- 4-Üslûb-ı âlf.

"Enfsü'l-fusahâ"nın üslûbu, üslûb-ı âlf"ye girmektedir. yani müellif burada hüner gösterme peşindedir.

Şiir ve İnşâ

"Eski Türk Edebiyatı" deyince umûmiyetle hatıramıza "nazım" gelir. Eski Edebiyatımızda nesir azdır. Nazım bir disiplin işi olduğundan onda alabildiğine yabancı kelime kullanmak veya terkipler sıralamak mümkün değildir. Ama nesirde serbestsiniz... İstedığınız kadar yabancı kelime kullanılabilir ve istediğiniz kadar terkipleri birbiri ardınca sıralayabilirsiniz... İşte bu sebepten dolayıdır ki eskiler, nesri bir hüner gösterme sâhâsı olarak görmüşlerdir. Nitekim Lâtîff de yukarda nazımdan nesre kayışının sebebini izâh ederken " o mahalde (nesir) herkes kanat çırpamaz" diyordu.

İnşânın Zîneti

Kelâmda "hüsn-i zâti" ve "hüsn-i arazi" olmak üzere iki çeşit güzellik aranır. "Hüsn-i zâti" belâgatla, "hüsn-i arazi" ise bedîf sanatlarla sağlanır. Münşiler daha çok "hüsn-i arazi"ye önem vererek simetrik cümleler, birbirini tâkip eden uzun terkipler ve seci, cinas gibi lafzî sanatlarla eser-

lerini süslemeyi bir hüner addetmişlerdir. Lâtîff, sıraladığımız bu zinetler yanında nesrini âyet, hadîs, kibâr-ı kelâm ve darb-ı mesellerle de süslemiştir. "Enfsü'l-fusahâ"da bunun örneklerini görmek mümkündür:

"Ammâ ba'd eyyâm-ı serî'ül-akdâm-ı mukallib-etvâr u hêngâm-ı tîz-kâm-ı hâdise-güzâr. A'nî murûr-ı rûzigâr u ubûr-ı leyl ü nehâr ki seyr ü sür'atde bâd-ı sebûkbâr u cûy-bâr-ı tîz-reftâr anuñla hem-'inân olmaz. (27)

Çarh-ı mukallib-i ahvâlün ahvâlinde ve teceddüd-i eyyâm u leyâlün tebeddül-i âcâlinde 'elleyletû hublâ' (x) muktezâsınca her an bir vâkı'a-i kibriyâ ve her dem bir hâdise-i uz mâ ba'îd olmaya ki şu'bede-bâz çarh-ı gerdûn u sûret-perdâz dehr-i bûkalamûn bu çâder-i nil-gûn u ser-nîgûndan her an bir sûret ve her zaman biñ lu'bet gösterür." (28)

"Enfsü'l-fushâ"nın girişini müteâkip ifâdenin biraz daha sadeleştiğini görüyoruz:

"Ve her dem sahn-ı saray-ı felek-unvânı a'nî meydân-ı divânı erbâb-ı hâcât u eshâb-ı mühimmâtdan arsa-i arasât gibi memlû olurdu. Ve müzâhame-i milel-i muhtelifeden "ve'l-teffettü's-sâku bi's-sâkı», (xx) hâletin virürdü. (29)

"Sâbıkadan hem-dem-i şehri-yâr u nedîm-i nûkte-güzâr-ı meclis-i Hazret-i Hudâvendigâr olmanın gazab u ta'ab ve kahr-ı mâbeynden ma'zûr u mu'âf olmasın anlayup takallüb-i ahvâl-i şâhdan gâfil ve bânû-yı dehrün zîver ü tezvîrine mâyil olup "Lâ yagurranneküm bi-erba'ati eşyâ': Şemsü's-şitâ' ve temel-luku'l-a'dâ' ve dahkû mülâtafetü'l-ümerâ' ve tezehhüdü'n-nisâ' (xxx) Bu kavlden bi-haber idi. (30)

"Nâ-gâh Cenâb-ı cebbârdan ve cânib-i kâdir ü kâhârdan
âyet-i «irci'f ilâ rabbik» (xxxx) nidâsın gûş idüp efkâr u
eşgâl u ahvâl-ı dünyâyı külliyyen ferâmûş itdi." (31)

"Tetemülât-ı cihân-ı bed-mihre gâyetde ferifteler ve
tezeyyünât-ı arûs-ı dehre âşüftelerdür." Fakiruhâ hayrânun
ve ganiyyühâ sekrân» (xxxxx) mefhûmunca her biri hevâ yo-
linda dâmen-der-meyân idüp şol peyk-i pûyân gibi murâdât-ı
nefsâniyye-i cûyân olmışlardır." (32)

Risâlenin muhtelif yerlerinden alınan yukardaki parçalar
lâtiff'inin vücûda getirdiğini söylediği yeni nesir tarzının
bütün özelliklerini taşımaktadır. Zirâ, ifâde lafız ve manâ
yönünden sağlam, darb-ı mesellerle süslenmiş ve pek anlaşıl-
mayacak kadar da muğlak değil... Müellifin nesirde aradığı
husûsiyetler de bunlar değil miydi?..

(x) Gece gebedir.

(28) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 15

(xx) O gün sevk, ancak Rabbına doğru olacak. Kıyâmet S.â:30

(29) Ekz. Mtn Elm. Sh. 18

(xxx) Dört şey sizi aldatmasın: Kışın güneşi, düşmanın ta-
basbusu, enirlerin iltifatlı gülüşleri ve kadının zühdü...

(30) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 24

(xxxx) Rabbına dön! (Fecr Sûresi; Ayet: 28

(31) Ekz. Mtn. Elm. Sh.24

(xxxxx)(Bir memleket ki) fakirleri yoksulluktan şaşkın,
zenginleri ise varlıktan sarhoş...

(32) Ekz. Mtn. Elm. Sh. 29

Lâtıffî'nin nesrinin bir diğerk husûsiyeti de nazımla süslenmiş olmasıdır. Müellif, nesir olarak ifade ettiği bir düşünceyi Türkçe yahut Farsça bir beyitle (bazan bir kıta veya mesnevi ile) özetler:

"Ve bi'l-cümle eşkâl-i havâdis-i eyyâm ki perde-i kazâ vü kaderden zâhir ve suver-i mebâhis-i ahvâl-i enâm ki serâ-perde-i takdîr-i hayr u şerden sâdır olur. Anuñ tedbirinde sagır, kebîr mîr ü zir âciz ü kâsırlardur.

Her âteş ki dest-i kazâ ber-fürûht
Heme fikr u tedbirhâ râ be-sûht (x) (33)

"Ve'l-hâsıl recâ-yı kadr u rutbet ü ümmîd-i câh-ı rif'at idüp ekâlm-i seb'a serdârları önünce hâdım-ı hizmet-güzâr ve rub'-ı meskûn şehr-yârları hizmetinde âlûde-i gubâr olup arz-ı ubûdiyyet iderlerdi. Devletlû hüdâvendigâr da kimine in'âm-ı zerr ü sîm ve kimine tevcih-i elviye-i ekâlm eylerdi.

Mülûk-i mülk-i âlem bendesiydi
Zamâne serverleri efgendesiydi" (34)

"Husûsan fi-zamânınâ, ehâli-i rûzgâr a'nî sığâr u kibâr bir mertebede mâyil-i dirhem ü dînâr ve bende-i dünyâ-yı gaddâr olmuşlardur ki biñ fazl u hünerden ve biñ pend-i pür-iberden bir fûls-i ahmeri her vechile yeg görürler. Cerîde-i ilm ü ibreti ve mecmû'a-i fazl u hikmeti hod kim okur kim diñler.

Zamâne halkınuñ oldı yanında fazl u kemâl
Behîmî lezzet ü'ucb u libâs ü mâl u menâl" (35)

(33) Bkz. Mtn. Elm. sh. 15
(x) Kazâ elinin tutuşturduğu her ateş, bütün fikir ve tedbirlerimizi yakıp yıktı.
(34) Bkz. Mtn. Elm. sh. 16

"Enfsü'l-fusahâ"nın üslûbunu müellifin Tezkiresinde en çok öğdüğü ve en çok yerdığı iki kişi hakkında kullandığı ifâdelerle karşılaştırmayı da düşündük... En çok sevdiği muhakkak ki "Necâti"dir. Çünkü onun yolunu tâkip ettiğini bizzat kendisi söylüyor. En çok yerdığıne gelince... Onun da (metin okununca görüleceği üzere) "Vâlihî-i Belgrâdî" olduğunda şüphe yoktur. Şimdi bu iki şâir hakkında Tezkirede kullandığı üslûba bakalım:

NECÂTİ

"Tarz-ı gazelde üslûb-ı şu'arâ-yı sâbıkayı kendü zamânına gelince "Kütüb-i Mensûha" gibi nesh ve eş'âr-ı kudemânunî akd-i bey'-i i'tibâran bey'-i fâsîd gibi fesh itmişdür. Ve Zebân-ı Türkîde suhanverlik u nüktepârverlik şivesi anda tamamdur. Ve anuñ şi'r-i şîrini ve nazm-ı sihr-i mübeyyini var iken gayrılara defter-i divân tedvîn itmek harâmdur.

"Tarz-ı kelâm-ı şîrîn-beyânına âmme-i enâm mâil ü kâbil oldukları budur ki halâvet-i eş'âr-ı şeker-bârından ve letâfet-i güftâr-ı şehd-nisârından tîbâ'-ı enâm ve emzice-i havâs u avâm lezzet ü halâvet bulmuşdur. Ve her şi'ri hasb-i hâl-i âşık ve her bir beyti mesele muvâfık âm-gîr ü dil-pezir olduğün şöhret-i şi'rle meşhûr-ı 'âlem ve 'inde'l-efâzıl ve'l-ehâlî makbûl ü müsellim olmuşdur." (36)

(35) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 29

(36) Tezkire-i Lâtîffî: matbû sh. 326

VALİHİ-İ BELGRADI

"Bu devrün mukallid ü müteşâirlerindendir. Belde-i Mezbûrada "Mehmed-i gâv-çeşm" dimekle meşhûrdur. Ve bir birâderi dahi "Ahmed-i üstür-leb" lakabıyla mezkûrdur.

"Gâv-çeşm ü har-sadâ üstür-leb ü büzgüle-rûy"

şânlarında bir mısra- vâki' olmuştur. İkisi dahi kendi zu'm-larınca mufazzal u mükemmel ü akl-ı evvel geçinüp selefde vü halefde kat-â bir kimsenün vücûdına kâil degüllerdür. Bir kavle bin hucce-i kâtı'a ve hezâr berâhîn-i sâtı'a îrâd u ibrâz itseñ kendü i'tikâd u inâdları tarfından dönmege kâ-bil degüllerdür. Takattu u evzân ve ahvâl-i bahûr u mizân bilmedüklerinden biri şi'rün hurûfın ve cezm ü vukûfın sayar. ve biri dahi çöpden endâze düzüp didigi şi rün mısra ların ölçer ve bir iki harf ziyâde gelse bir kelime-i terhîmdür deyü iki bölerdi. Her biri kendi zu'munca dil-beri medh ider. Ammâ medhleri zemme ve vasfları nemme çıkar." (37)

Bu iki parça, "Enfsü'l-fusahâ" ile "Tezkiretü's-şuarâ"nın üslûbunu mukâyesede kesin hüküm vermek için yeterli olmamakla berâber "parça bütünün habercisidir" diyerek bir karşılaştırma yapacak olursak "Enfsü'l-fusahâ"nın üslûbunun "Tezkire"de kullanılan üslûpdan pek geri kalmadığı hattâ zaman zaman, kullanılan muhkem ve müzeyyen ifâdelerle onu geçmiş olduğunu görürüz...

EVSAF-I İBRÂHİM PAŞA

a) Muhtevâ

"Evsâf-ı İbrâhim Paşa"da üslûptan önce muhtevâ dikkatimizi çekiyor. Burada Lâtîffî (risâlenin adından da anlaşılacağı üzere) Paşa'nın vasıflarına sıralamaktadır. Müellif, yıllardır sadâret makâmına onun gibi herkesin isteğini yerine getiren cömert bir vezirin gelmediğini belirttiğinden sonra İbrâhim Paşa'nın para mübtelâsı bir kişi olmadığını aksine hayır-hasenât sahibi bir zât olduğunu bu sebeple vezirler arasında kendisine "vezir-i zer-nisâr" dendiğini söyliyerek onun himmet ve cömertliğinden şöyle söz eder: "Himmet-bülendî felek-peyvendi fark-ı felekden berter ve bezl ü cûd u sehâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Bir berg-i sebz virüp sunan gedâya bir muşt sım ü zer ve dem olurdu ki bir kef zer içre lâf ü güher bağışlardı." (38)

Fakat halk bu derece cömert bir devlet adamının kıymetini yerine "uğursuz bir baykuş" konunca ancak idrâk edebilmiştir:

Tâ gelmeyince yerine bir nahs-ı bûm-ı şûm
Bilmedi yümn-i sâyesin iller hümâ gibi. (39)

(38) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 34

(39) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 34

Lâtîffî, o devirde İbrâhîm Paşa'nın himmet ve yardımıyla nice "üftâde-i yetîm" in "dürr-i şeb-nem" misâli "hâkden eflâk" e çıktığını ve marifet sahiplerinin de baştan ayağa lutf u ihsâna gark olduklarını belirterek:

Çarh-ı hezâr-dîde ki ider câ-be-câ nazar
Görmedi bir anuñ gibi âlf-hümâ nazar (40)

demekten kendini alamaz.

Müellif, Sultân Murâd devrinden beri sanat erbâbının, Pâdişah ve diğer devlet büyüklerine Kasîde ve risâleler sunarak onların hediyelerinden istifâde ettiklerini ancak, İbrâhîm Paşa'nın vefâtından sonra sanatkârların bu bahşişlerinin tamâmen kesilmiş olduğunu şöyle anlatır: "Murâd Han Gâzî zamanından ol tarihe gelince zümre-i şu'arâ ki selâtin-i Osmâniyyenüñ evsâfın idüp tevârihin eger manzûm ve eger mensûr yazarlardı. Hizâne-i Âmireden her sâl salyânelerin alurlardı. Ve kasâyid ü resâyıl ile Pâdişah-ı âlempenâhuñ mehâmidin idüp atâyâsından behre-mend olurlardı. Merhûm ve mağfûrun-leh sard-ı sadâretten gidüp ol makâm-ı kerîme vedâ itdükden sonra zümre-i mezbûrenüñ teşrifât u cevâyizi külliyyen kat' oldı. Ve erbâb-ı şî'r ü inşânuñ kadr u ragbeti ref' olup encümen-i cem'iyetleri bozuldı." (41)

Bu gerçeği "Hasan Çelebi Tezkiresi"nde Zâtî'nin de ifâde etmiş olduğunu görüyoruz:

"İbrâhîm Paşa fevt olup Ayas Paşa vezâreti ve Mahmûd Çelebi defterdârlığı alup izdiyâd-ı hızâ'in-i sultâni için zevâid-hârları zu'mlarınca zevâ'id-i rûzgârdur deyu ref' itmege nasb nefis itdüklerinde bizim daha câize vü salyânele-rimiz kat' olunup nihâl-i a'mâlimiz bostân-ı lutf u nevâl-i

(40) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 35

(41) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 36

sultân-ı melek-hisâlden kal' u kam' olundı. Hâlâ zilletle me'nûs ve devletden me'yûs fakr u fâkayı zâd-ı âhîret ve ayn-ı iksîr-i mağfiret bilüp bu hâl ile geçinirüz." (42)

Lâtîff, İbrâhim Paşa'nın edipleri himâye etmesinin sebebini, kendisinin de edebiyatla ilgilenmesinden ileri geldiğine bağlayarak risâleyi Paşa'nın şu beytiyle bitirir:

Okımañ şimden girü Ferhâd u Mecnûn Kıssasın

'İşk yolında zene meyleylemez . merdâneler. (43)

(42) Kınalı-zâde Hasan Çelebi: A.g.e C. 1. Sh. 390

(43) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 36

b) Üslûp

"Evsâf-ı İbrâhim Paşa"nın üslûbu genel olarak "Enfsü'l-fusahâ"nın üslûbundan farklı değildir. "Enfsü'lfusahâ"da olduğu gibi risâlenin girişinde ağır bir ifâde kullanılmıştır:

"Âsaf-ı Saf-ârâ-yı âlf-şân ve düstûr-ı Cem-kadr u Husrev-nişân idi. A'sâr-ı Osmâniyânda mesned-i vezârete ve menzil-i sadarete adfl ü bedfl bir vezir-i hâtem-nazir-i bülend-himmet ve kerim-i kâm-bahş-ı şâh-rutbet gelmiş degüldür." (44)

Bu uzak manası kastedilen kelime, ter_kîp ve simetrik cümleleri müteâkip üslûbun sadeleştiği görülüyor:

"Ol bir âlf-nazar u hümâ-himmet idi ki yümn-i himmet ve hüsn-i inâyet eyleyince fakir ü bf-kadr saff-ı niâlden sâhib-i sard ve hakîki zilletden reff-ül-kadr itmişdi. Ve nice üftâde-i yetîmi dürr-i şeb-nem gibi pertev-i mihr-i inâyetle hâkden eflâke iletmişdi." (45)

"Evsâf-ı İbrâhim Paşa"da nesir yine Farsça ve Türkçe beyitlerle süslenmiştir:

"Himmet-bülend-i felek-peyvendi fark-ı felekden berter ye bezl ü cûd u sehâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Bir berg-i sebz virüp sunan gedâya bir muşt sîm ü zer ve dem olurdu ki bir kef zer içre la'1 u güher bağışlardı.

(44) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 33

(45) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 34-35

Kerem dâran-ı âlem râ derem nîst
Derem dârân-ı âlem râ kerem nîst" (x) (46)

"Ve erbâb-ı şî'r ü inşânun kadr u ragbeti ref' olup encümen-i cem âyyetleri bozuldı. Dahı ol sadra aña mümâsil bir sühan-fehm-i kerîmü's-şân u nüktedân gelmedi:

Gelmeye ana göre cû-yı sehâ
Çok döne dahı âsiyâb-ı felek " (47)

Lâtîff'in bu risâlesinde âyet, hadis, kibâr-ı kelim ve atasözleriyle müzeyyen bir üslûp göremiyoruz. Müellif'in, Tezkiresinde vücûda getirdiğini söylediği yeni nesir tarzına örnek eserlerini sayarken "Evsâf-ı İbrâhim Paşa"dan söz etmeyişi de bu sebepten olsa gerek...

(x) Dönyada cömert olanın malı yok; malı olan da cömert değil...

(46) Bkz. Mtn. Elm. sh. 34

(47) Bkz. Mtn. Elm. Sh. 36

SONUÇ

Bu çalışmamızla Lâtîffî'nin şimdiye kadar adı bilinen fakat nüshalarına rastlanamayan iki risâlesi daha ortaya çıkmış oldu.

Risâleler, İbrâhim Paşa hakkında yeni mâlûmât ihtivâ etmiyorsa da (cömertliği hâriç) (x) eski bilgileri te'yîd eder mâhiyettedir. Sözelimi Paşa'nın idâm edilmiş sebebi hakkında Celâl-zâde Mustafa Bey'den naklen Peçevî Tarihi'nde verilen bilgiler (inanç zayıflığı) kuvvet kazanmış oldu.

Bu arada 15. asırda Sinan Paşa ile başlayan süslü nesir cereyanının bir örneğini daha görmüş olduk. Sanatlı, mübâlağalı, âyet, hadîs, kibâr-ı kelâm ve atasözleriyle müzeyyen Osmanlı nesri sözkonusu edildiğinde Lâtîffî'nin adı geçen risâlelerinden (özellikle Enfü'l-fusahâ) muhakkak bahsedilecektir.

Ayrıca Müellif'in İbrâhim Paşa'nın halefi Ayas Paşa hakkında:

“Diridi kim görürse ol şûmı
Ol hümâ yerine konan bu mı»

yahut

“Tâ gelmeyince yerine bir nâhs-ı bûm-ı şûm
Bilmedi yümn-i sâyesin iller hümâ gibi»

diyecek kadar inandığını söylemekten çekinmeyen sağlam karakterli bir şahsiyet olduğu da ortaya çıkmış oldu...

(x) İbrâhim Paşa hakkında mâlûmât veren kaynaklarda onun cömertliğinin bu ölçüde ele alındığına biz şahsen rastlayamadık.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed Cevdet (Paşa) : Belâgat-ı Osmâniye İst. 1299
- Alf (Gelibolulu) : Kühü'l-ahbâr, İst. Üniv. Ktp. T.Y.
No: 5959
- Aşık Çelebi : Meşâ'iru's-şuarâ, Neşreden: G.M.
Meredith Owens, London 1971
- Banarlı, N. Sâmî : Resimli Türk Edebiyatı Tarihi
c. 1-2 İst. 1971
- Bursalı Mehmet Tâhir : Osmanlı Müellifleri, c. 3 İst. 1333
- Çavuşoğlu, Mehmet : Divanlar Arasında, Ank. 1981
- Çetin, Nihad : Lâtîff, İslâm Ansiklopedisi c. 7
- Dânişmend, İ. Hâmi : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi
c. 2, İst. 1948
- Gökbilgin, M. Tayyib : İbrâhim Paşa, İslâm Ansiklopedisi
c. 5/11
- Kabaklı, Ahmet : Türk Edebiyatı, c. I-III İst. 1967
- Köprülü, M. Fuad : Türk Edebiyatı Tarihi, İst. 1980
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi: Tezkiretü's-şuarâ, c. 1-2 Haz.
Dr. İbrâhim Kutluk Ank. 1978-1981
- Lâtîff : Tezkire-i Lâtîff, İst. 1314
- " : Evsâf-ı İstanbul, Haz: Nermin Suner
İst. 1977
- Levend, A. Sırrı : Türk Edebiyatı Tarihi c.1 İst. 1973
- " " : Ümmet Çağı Türk Edebiyatı Ank. 1962
- Öztuna, Yılmaz : Büyük Türkiye Tarihi, c.3 İst. 1977
- Peçevî : Tarîh-i Peçevî İst. 1283
- Sehf Bey : Heşt Behişt, Tercüman 1001 Temel
Eser No: 152
- Sevgi, Ahmet : Evsâf-ı İbrâhim Paşa, Türk Edebiya-
tı Dergisi, Sayı: 108

- Sevgi, Ahmet : Enfsü'l-fusahâ, Türk Kültürü Araştırmaları Yıl:XXII/12
- " " : Evsâf-ı İbrâhim Paşa, Türk Kültürü Araştırmaları Yıl:XXII/12
- Sinan Paşa : Tazerru nâme, Haz: A. Mertol Tulum, İst. 1971
- Sevük, İ. Habib : Tanzimatdan Beri Edebiyat Tarihi İst. 1944
- Tercüman Ansiklopedik İslâm Lugatı, c. 2 İst. 1982
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı : Osmanlı Tarihi c.2 Ank. 1983

FAYDALANDIĞIMIZ LUGATLAR

- Devellioğlu, Ferit : Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat Ank. 1970
- Etik, Arif : Farsça-Türkçe Lugat İst. 1968
- Muallim Naci : Lugat-ı Nâcî İst. 1978
- Şemseddin Sâmî : Kâmûs-ı Türkî, İst. 1317

S Ö Z L Ü K

-A-

- AB: Su
 ACAL: Vâdeler, tabii ömrün sonları.
 ACİB: Tuhaf
 AD: Yemen tarafında bulunan ve Hûd Peygamber tarafından
 imâna getirilemediği için Allah tarafından yok edi-
 len bir kavmin adı.
 ADİL: Adâletli, doğru.
 ADİL: Müsâvi, eşit.
 AF-TAB: Güneş
 AGUŞ: Kucak
 AHTER: Yıldız
 AKDAM: Ayaklar
 AKMIŞA: Kumaşlar
 AKSÂ: Son, en son.
 ALÂ: İhsanlar, bahşişler.
 A'LA: En yüksek
 ALAYIK: İlgiler, ilişkiler.
 ALAYIŞ: Depdebe, gösteriş.
 ALE'D-DEVAM: Dâimî sûrette, devamlı.
 ALİ: Yüce, yüksek.
 ALİ-KADR: Çok saygı değer.
 ALUDE: Bulaşmış, bulaşık.
 ALEM-PENAH: Âlemin sığınacağı yer.
 AMAN: Eminlik, korkusuzluk.
 AN-GEH: O zaman, o vakit, ondan sonra.
 -ARA: Süsliyen, beziyen.
 ARESTE: Bezenmiş, süslenmiş.
 ARAYIŞ: Süs, zinet.
 ARSA-İ ARASAT: Mahşer yeri.
 ARUS: Gelin
 ASAF: Vezir

A'SAR: Yüzyıllar, asırlar.
 ASİB: Belâ, musibet.
 ASİYAB: Su değirmeni.
 ASUDE: Rahat, dinç.
 AŞINA: Bildik, tanıdık.
 AŞÜFTE: Delicesine seven.
 ATA: Bağışlama, bahşiş.
 ATIR: Güzel kokulu.
 A YAN: Memleket ileri gelenleri.
 AYENDE: Gelen, gelici.
 AZAMET: Büyüklük, ululuk.
 AZL: İşinden çıkarma.
 AZMAK: Sel.

-B-

BA'D: Sonra
 BAİD: Uzak
 BAHT: Tâlih, kader, kısmet.
 BANO: Kadın, hârun.
 BASIT: Yer, zemîn.
 BAST: Yayma, açma.
 BEGAYET: Pek çok, oldukça.
 BEHAYİM: Hayvanlar.
 BEHCET-KAMER: Ay yüzlü.
 BEHİMİ: Hayvanlara âit.
 BEHRE: Nasip, hisse.
 BEHRE-MEND: Hissedâr, nasibi olan.
 BERG: Yaprak
 BERK: Şimşek
 BEVK: Musibet, felâket.
 BEZL: Bol bol verme, saçma.
 BEZM: Meclis
 Bİ-HADD: Sınırsız

Bİ-KES: Kimsesiz.
 BİRÜN: Dış
 BUKALEMON: Düşünce ve kanâatini sık sık değiştiren.
 BOM: Baykuş
 BU'L-HEVES: Maymun iřtahlı.
 BÜS: Öpme, öpüş.
 BU RESME: Böyle, bu şekilde.
 BÜLEND-PAYE: Rütbesi yüksek.
 BÜNYAN: Yapı, binâ.
 BÜYÜT: Evler.

-C-

CAH: Makam, mevki.
 CAHM: Cehennem.
 CAME: Elbise
 CANN: Cin tâifesi.
 CAVIDAN: Ebedî.
 CELAL: Büyüklük (Allah'ın azameti hakkında kullanılır.)
 CEMAL: Güzellik (Allah'ın sıfatı olarak kullanılır.)
 CEVAHİR: Kıymetli taş, elmas.
 CEVAYİZ: Bahşışler, armağanlar.
 CEVELAN: Dolaşma, gezinme.
 CİNAN: Cennetler.
 CÜD: Cömertlik, elaçıklığı.
 CÜYAN: Arayıcı, arayan.
 CÜYBAR: Çay, dere.

-Ç-

ÇARH: Felek, dünyâ.
 ÇEŞM: Göz.
 ÇİN: Çin.

-D-

- DAD: İhsan.
 DAMEN-DER-MEYAN: Eteği belinde, işe hazır.
 DAR: Ey
 DARA: Keyâniyân denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusu, hükümdâr.
 DARAT: Depdebe.
 DAR-I İŞRET: Zevk ü safâ yeri.
 DEFAİN: Deffneler.
 DEHR: Zaman, devir, dünyâ.
 DEM-BE-DEM: Her an.
 DER: Kapı.
 DERÜN: İç, içeri.
 DEST: El
 DİBA: Bir çeşit ipek kumaş.
 DİL-ARAM: Gönül kapan, gönül okşayan.
 DİL-KEŞ: Gönül çekici.
 DİL-SÜZ: Gönül yakan.
 DİNAR: Eski bir altın para.
 DİRAHŞAN: Parlak, parlıyan.
 DUHTER: Kız
 DÜN: Aşağı, aşağılık.
 DÜRR-İ ŞEBNEM: Çiy tanesi.
 DÜSTÜR: Vezir.
 DUŞİZE: Genç kız, bâkire kız.

-E-

- EDANİ: Aşağılık kimseler.
 EDNA: Pek aşağı, en bayağı.
 EFLAK: Felekler.
 EFLAKIYAN: Melekler.
 -EFŞAN: Saçan, dağıtan.
 EKALİM: Memleketler.
 EKSER: Daha ziyâde.

ELTAF: Lütûflar.
 ELVİYE: Sancaklar.
 ELYAK: Daha lâyak.
 EMTİ A: Satılacak şeyler, mallar.
 ENAM: Halk, insanlar.
 ENBOH: Kalabalık.
 ENİN: İnleme.
 ENİS: Dost, arkadaş.
 EPSEM: Sağır.
 ERBAB-I HACAT: İhtiyaç sahipleri.
 ERAZİL: Reziller, yüzsüzler.
 ESB: At
 ESKEF: Eskici, köşker.
 ESNA: Vakit, sıra.
 ESTER: Katır.
 EŞGAL: İşler, güçler.
 ETVAR: Hal ve hareketler.
 EVC-İ RİFAT: Yüksekliğin son noktası.
 EYYAM: Günler.
 EYVAN: Köşk.
 EZİMME: idâre, dizginler.

-F-

FAHUR: Çok öğünen.
 FARK: Tepe.
 FARİS: Süvâri.
 FERAMOŞ: Unutma.
 FERHUNDE: Mesut, mutlu.
 FERİD: Eşiolmayan, tek.
 FERİDÜN: Mitolojik bir şahsiyettir. Adâleti ile meşhurdur.
 Benzetme yoluyla "kudretli hükümdar" manasına gelir.
 FERİFTE: Aldanmış.
 FEVK: Üst.
 FUAD: Gönül.
 FÜDADE: Düşmüş, düşkün.

- FÜLK: Gemi, sandal.
 FÜRÜ-MAYE: Soysuz, aşağılık kimse.
 FÜSAHA: Fasihler, güzel, düzgün ve açık konuşanlar ve ya-
 yanlar.

-G-

- GAH: Bâzan, kimi vakit.
 GALEBE: Gâlip gelme, çokluk, kalabalık.
 GALİYE: Kadınların saçlarına sürdüğü kokulu bir madde.
 GAMZ: Münâfıklık, etme, koğulama.
 GARK: Boğulma.
 GARRA: Gösterişli, şatafatlı.
 GEDA: Dilenci, yoksul.
 GELÜ: Boğaz.
 GENÇ: Hazine, deffne,
 GERDÜN: Felek, dünyâ.
 GEŞT: Gezme, dolaşma,
 GİRAN-KADR: Kudret ve itibâr sahibi.
 GİRAN-MAYE: Pahası ağır, kıymetli, değerli.
 GİRDAR: Meşgûliyet, âdet.
 GİRİFTAR: Tutkun, tutulmuş.
 GULAM: Bıyığı çıkmamış genç delikanlı.
 GUBAR: Toz.
 GULGULE: Gürültü, şamata.
 GÜŞ: Kulak, işitme, dinleme.
 GÜZAR: Geçme, geçiş.
 GÜZİN: Seçkin.

-H-

- HAK: Toprak.
 HAKİYAN: Dünya halkı, insanlar.
 HALEF: Memurlukta birinden sonra gelip onun yerine geçen
 kimse.
 HARA: Katı taş, mermer.

- HASEB: Asillik, soy temizliđi.
 HASNA: Güzel kız.
 HAŞYET: Korku.
 HATEM-İ TAY: Tayy kabilesine mensup ve cömertliği ile meşhur olan "İbn Abdilllah Bin Sa d"ın lakabı.
 HAYF: Vah! Yazık.
 HAYYOT: Ejder, ejderha.
 HAZAYİN: Hazineler.
 HEDAYA: Hediyeler.
 HEM-ÇÜN: Gibi
 HEM-DEM: Can-ciđer arkadaş.
 HEMİŞE: Dâimâ, her vakit.
 HEM-SER: Arkadaş, kafadar.
 HENGAM: Zaman, asır.
 HERCAYİ: Sebatsız, vefâsız.
 HERGİZ: Aslâ, katiyyen.
 HEZÂR: Pek çok, binlerce.
 HİDMET-GÜZAR: Şunun bunun işini görüveren kimse.
 HİKMET-NÜMA: Hikmet gösteren, hikmetli.
 HİN-İ TARAB: Şenlik ânı.
 HİRAS: Korku.
 HÜB: Güzel, hoş.
 HUBB: Sevgi.
 HUELA: Gebe.
 HUDDAM: Hizmetçiler.
 HUDUS: Sonradan peydâ olma, meydana gelme.
 HUMA: Devlet kuşu, sa âdet.
 HURŞİD: Güneş.
 HÜSNA: En güzel, çok güzel.

-i-

- İBAD: Kullar.
 İFFET: Nâmus.
 İ'TİZAR: Özur dileme.

- İKBAL: Bahtlı.
 İKDAM: Gayret ve sebâtla çalışma, devâmlî çalışma.
 İNAN: Dizgin, idâre etme.
 İNS: İnsanlar.
 İRSAL: Gönderme.
 İRTİŞA: Rüşvet alma, rüşvetçilik.
 İSAL: Ulaştırma.
 İSAR: İkrâm, bahşış.
 İSKENDER: Makedonya hükümdârı Filip'in oğlu. Metinde haşmet, saltanat, gibi alâkalar gözetilerek kullanılmıştır.
 İSMET: Masumluk, temizlik.
 İSTİMDAD: Yardım isteme.
 İŞ: Zevk ü safâ.
 İTTİBÂ: Tâbi olma, uyma.
 İYAN: Açık, âşikâr, belli.
 İ'ZAZ: Azîz kılma, saygı gösterme.
 İZDİHAM: Kalabalık, yağılma.

-K-

- KABZ U BAST: Kapanıp açılma, daralıp genişleme.
 KADH Zemmetme, çekiştirme.
 KADİM : Eski
 KADEM: Ayak
 KAFFE: Hep, bütün, cümle.
 KAHİR: Kahredici, yok eden.
 KAL': Çıkarma, koparma.
 KAKNUS: Delikli gagasından rüzgâr esdikçe türlü türlü sesler çıkan bir kuş.
 KAM': Ezme, kırma.
 KAM-BAHŞ: Herkesin istediğini yerine getiren.
 KAN: Bir şeyin menbaı, kaynağı.
 KAŞANE: Köşk
 KATRE: Damla
 KEBİR: Büyük, ulu.

KEBK-REFTAR: Keklik yürüyüşü.

KEFF: Avuç.

KEMHA: İpek kumaş.

KEMİN: Pusu, pusuya gizlenmiş adam.

KEMİNE: Aciz

KEMTER: Hakır

KEM-YAB: Az bulunan, nâdir.

KENİZEK: Küçük câriye.

KERİM: Kerem sahibi, cömert.

KESB: Çalışıp kazanma.

KEVN: Olma, var olma, varlık, vücûd.

KEYVAN: Zühal gezegeni.

KİBAR: Büyükler, ulular.

KİBRİYA: Büyüklük, ululuk.

KUSUR: Köşkler.

-L-

LA-CEREM: Şüphesiz, elbette.

LACEVERDİ: Lâcivert renkte.

LA-TEKLİF: Teklifsiz, sormadan.

LA-YUADD: Sayılamayacak kadar çok.

LA-YUHSA: Hesâba gelmez.

LEAL: İnciler.

LEB: Dudak.

LEYL: Gece

LİBAS: Esvab, elbise.

LİCAM: Gem

LU'BET: Herkesi hayrette bırakan şey, hâl.

LÜ'LÜ': İnci.

-M-

MAAZA'L-LAH: Allah korusun!

MAHAK: Üzerinde altın tecrübe olunan bir nevi siyah taş.

- MAHCUB: Kapalı, örtülü.
mahmidet: Medhetme, övme.
MANEND: Gibi
MASDOKA: Doğru söz, gerçek.
MEAB: Sığınılacak yer.
MEDFÜN: Defn olunmuş, gömülmüş.
MEFTÜN: Gönül vermiş, tutkun.
MEHABET: Azamet, ululuk, büyük görünme.
MEKARİM: Keremler, cömertlikler.
MELEK-ZİNET: Melek zinetli.
MEMALİK: Memleketler, ülkeler, bir devletin toprağı.
MEMLÜ: Doldurulmuş, dolu.
MENAZİR: Manzaralar, görünüşler.
MENÖT: Asılı, asılmış, bağlı.
MERGÜB: Rağbet edilmiş, istenilen, beğenilen.
MERKAD: Mezar, kabir.
MESALİH: İşler.
MESNED: Rütbe, derece, makam.
MEŞHED: Bir adamın şehid olduğu yer.
META^c: Elde bulunan varlık, sermaye.
METANET: Sağlamlık.
MEZBÜR: Adı geçen.
MİHR: Güneş, sevgi.
MİHRE: Acemi ördekleri avlamak için su kenarlarına bağla-
nan ördek.
MİNA-FAM: Mina renkli, cam mavisi.
MİR: Amir, kumandan, bey.
MİSMAR: Çivi, kazık.
MİYAN: Orta, ara, aralık.
MUACCİB: Hayrete düşüren, şaşkınlık veren.
MUALLÂ: Yüce, yüksek, makamı rütbesi yüksek.
MUGANNİYE: Kadın şarkıcı.
MUHADDERE: Kapalı, örtülü, namuslu kadın.
MUHANNES: Korkak, nâ-merd, kalles.

MUKALLİB: Kalbeden, başka şekle sokan.
 MUKBİL: İkbali, mesûd, bahtiyar.
 MUKTEZÂ: İktizâ etmiş, lazım gelmiş.
 MUNAKKAŞ: Nakışlı, işlemeli, resimli.
 MURASSA': Kıymetli taşlarla bezenmiş.
 MUSTAĞRIK: Gark olmuş, batmış.
 MUŞA' BİD: Hokkabaz.
 MUŞT: Avuç
 MUTALLÂ: Yıldızlı.
 MUZAHAME: Kalabalık, bir yere itişe kakaşa hücum etme.
 MUZAHRAF: Sahte yıldız, süprüntü.
 MU'ZİL: Güç, müşkil.
 MÜBREM: Kaçınılmaz, önlenemez.
 MÜBEYYİN: Bildiren, açıklayan.
 MÜCARİ: Yarış etme.
 MÜLEMMÂ: Parlak.
 MÜLK-İ RÜHÂNİYYET: Ahiret yurdu.
 MÜLÜK: Hükümdarlar.
 MÜNSEDD: Kapanma, kapanan.
 MÜREBBÂ: Terbiye edilmiş.
 MÜRÜR: Geçip gitme, sona erme.
 MÜTEHAMMİL: Tahammül eden, dayanan.
 MÜTEKASİRE: Çoğalan, çoğalmış.
 MÜTEZAYİD: Ziyâdeleşen, çoğalan, artan.
 MÜTÜN: Metinler.

-N-

NÂ-GÂH: Ansızın, birdenbire.
 NÂGAMÂT: Güzel sesler, ezgiler.
 NAHS: Uğursuz, uğursuzluk.
 NAKKAŞAN: Ressamlar.
 NAKŞ-İ END: Süslemeli dokuma sanatkarı.

- NAKZ: Bozma, bir sözleşmeyi yok sayma.
 NA'MA: Nimet, ihsan, bahşış.
 NASB: Bir memurluğa tayin.
 NA-SENC: Ölçüsüz.
 NASS-I KATI ; Manası açık olan K. Kerim âyetlerinden delil olarak gösterilen âyet.
 NAZENİN: Cilveli, nârin, ince yapılı.
 NEHAR: Gündüz.
 NESEB: Nesil, soy.
 NEŞV U NEMA: Yetişip büyüme, boy salma.
 NEVMİD: Ümitsiz.
 NİL-GÜN: Nil renkli.
 -NİSAR: Saçan, saçıcı.
 NİTAK: Kuşak, kemer.
 NÜKTE-GÜZAR: Nükte yapan.
 NÜŞ: İçki, iştret.

-P-

- PAKİZE: Temiz, lekесiz.
 PAY-MAL: Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.
 PENAH: Sığınma, sığınılacak yer.
 -PERDÂZ: Tertipliyen, düzenliyen.
 PERİ-TAL'AT: Perf yüzlü.
 PERTEV: Işık, parlaklık.
 PERVERDE: Beslenmiş, terbiye edilip yetiştirilmiş, büyütülmüş.
 PEYK: HABER VE MEKTUP getirip götürен.
 PEYVEND: Ulaşma, varma, bağ, ilgi.
 PİRÂYE: Süs.
 PİRE-ZEN: Kocakarı.
 PÜR-ENVAR: Işık dolu.
 PÜR-SÜRÜR: Sevinç dolu.

-R-

- RAKS: Dans etme.

- RAM: İtâat eden, boyun eğen.
RASİH: Sağlam, temeli kuvvetli.
REFİ U'L-KADR: Kadri yüce.
REFTAR: Sakınarak edâlı yürüyüş.
RESSAMAN: Ressamlar.
RESİDE: Erişmiş, olgunlaşmış.
REVAK: Üstü örtülü önü açık yer, sundura.
REVANE: Giden, yürüyen.
RİF'AT: YÜkseklık, yücelık, büyük ve büyük rütbe.
RİSALE: Kısa yazılmış küçük kitap.
RİŞ-HAND: Büyük altından gülme, alay.
RİYA: Özü sözü bir olmama, iki yüzlülük.
RUB': Dörtte bir.
RUB-I MESKUN: Dünyanın üzerinde yaşanan dörtte bir kısmı.
RUCHAN: Üstünlük, üstün olma.
RUHSAT: İzin, müsâde.
RUMMANT: Nar çiçeği renginde olan.
RU-YI ZEMİN: Yer yüzü.
RÜZ-I HİSAB: Hesap günü.
RÜKN: Nüfuzlu, ehemmiyetli kimse, bir şeyin temel direği.

-S-

- SABA-ŞİTAB: Rüzgâr gibi süratlı.
SADIR: Çıkan.
SAFA: Gönül şenliği, eğlence.
SAF-ARÂ: Asker safını süsleyen.
SAFF-I NİAL: Meclisin en aşağı yeri.
SAGIR: Küçük.
SAHN: Avlu.
SA'ID: Mesûd.
SAKF: Tavan, çatı.
SÂL: Yıl
SALYANE: Yıllık ücret.

- SANDALI: Sandal ağacından yapılmış, sandalye.
 SATI : Yükselen, yükseldikçe yükselen.
 SA'Y: Çalışma, çabalama, gayret etme.
 SAYE: Gölge, himâye, yardım.
 SEBA: YEDİ
 SEBÜK-BAR: Yüku hafif.
 SEHL: Kolay.
 SELEF: Bir makamda daha önce bulunmuş olan kimse.
 SEMİN: Pahalı, kıymetli.
 SERA: Toprak.
 SERİ': Süratlı.
 SERMED: Ebedî
 SERNİ-GÜN: Başsağı olmuş, ters dönmüş, talihsiz.
 SIGAR: Küçükler.
 SIKLET: Ağırlık, yük, sıkıntı.
 SİM: Gümüş.
 SİPIHR: Gökyüzü, talih.
 SIT: ÜN, iyi şöhret.
 SIYAB: Giyecekler, elbiseler.
 SÜD: Sevdâlar.
 SÜRET: Biçim, görünüş, kılık.
 SÜDDE: Kapı, eşik.
 SÜLEYMAN: Süleyman peygamber, ins ü cinn'e hâkim oluşu, bir padişah olarak sonsuz derecede iktidâra sahip oluşu münâsebetleriyle zikredilmektedir.
 SÜRÖD: Şarkı, türkü.
 SÜRÖR: Sevinç.
 SÜRUR: Tahtlar.

-Ş-

- ŞAĞAB: Fitne uyandıran.
 ŞAHENŞAH: En büyük pâdişah, imparator.
 ŞAKI: Yol kesen, haydut.

- ŞAMİH: Yüksek, âlî.
 ŞAYESTE: Yakışır, uygun.
 ŞAYGAN: Lâyük, yakışır, münâsîp.
 ŞEDDÂD: Âd kavminin hükümdârıdır. Meşhûr İrem Bağı'nı kuran kişi. Zevk ü safâ ve azamet sembolü olarak kullanılır.
 ŞEHR-YÂR: Pâdişah, hükümdar.
 ŞEKVÂ: Şikâyet, hoşnutsuzluk.
 ŞÖHRE: Şöhretli, şöhreti ağızlarda dolaşan.
 ŞU'BEDE-BÂZ: Hokkabaz.
 ŞÛM: Uğursuz.
 ŞÛKOH: Ululuk.

-T-

- TA'AB: Yorgunluk, sıkıntı, meşakkat.
 TAALLUK: İlgisi, ilişiği olma.
 TAAMMUK: Derinleşme.
 TÂB-DÂR: Parlak, ışıklı.
 TÂBENDE: Parlıyan, ışık veren.
 TÂB-NÂK: Parlak, ışıklı.
 TAHRİR: Yazma, kitap yazma.
 TALİBÂN: İstekliler.
 TASARRUF: Sâhip olma.
 TAVİLE: Hayvan katarı.
 TEBAHHUR: Bir ilimde derin ihtisas kazanma.
 TEBEDDÛL: Değişme, başka hâle girme.
 TECEDDÛD: Yenilenme, tazelenme.
 TECEMMÛLÂT: Süslenmek üzere kullanılan eşyâ.
 TEFÂHHUS: İnce den inceye araştırma.
 TEFVİZ: Dağıtım.
 TEHÎ: Boş.
 TEKELLÛM: Konuşma.
 TEMELLUK: Yaltaklanma, tabasbus.
 TENEVVÛR: Nurlanma, parlama.

TERAFFU': Yükselme.
 TERBİYET: Besleyip büyütme, alıştırma.
 TERGİB: Arzu ettirme, isteklendirme.
 TESVİD: Karalama.
 TEVCİH: Rütbe, mevki verme.
 TEVEKKU': Bekleme, umma, arzu etme.
 TEVHİD: Allah'ın birliğine inanma.
 TEZVİR: Yalan dolan şey, kovuculuk.
 TEZYİN: Süsleme.
 TİZ-KAM: İsteğine çabuk ulaşan.
 TÖB: Tuğla, kiremit.
 TUGAT: Asfler, azgınlar, serkeşler.
 TUMTURAK: Gösteri, debdebe.
 TÜRAB: Toprak.

-U-

UCUB: Kendini bir şey sanma sıfatı.
 U'ÇÜBE: Pek acâip şey, şaşılacak şey.
 UMÖR: İşler.
 UNFÜVÂN: Gençlik, tâzelik, parlaklık.
 USÂT: Asfler, günahkârlar.
 UZMA: Çok büyük, pek büyük.

-Ü-

ÜFTADE: Düşkün, bîçâre.
 ÜŞTÜR: Deve

-V-

VAFİRE: Bol, çok mal.
 VA'İD: İyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma.
 VALA: Yüksek, yüce.

-Y-

YEG: Daha iyi, şâyân-ı tercih.
YEZDÂN: Allah.
YÜMN: Uğur, bereket.

-Z-

ZAYF: Mîsâfir.
ZEBERCEDD: Zümrüitten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değerli olmayan bir süs taşı.
ZBKAN: Çene.
ZER: Altun.
ZERDÜZ: Sırma işleyici.
ZEVAHİR: Dış görünüşler, görünür taraflar.
ZEVİ'L-İKTİDÂR: Kudret sâhibi.
ZEVRAK: Kayık, sandal.
ZİB: Süs, zînet.
ZİBÂ: Süslü, yakışıklı, güzel.
ZİHÎ: Ne güzel, ne hoş.
ZIKR-İ CEMİL: İyi şöhret.
ZİN: Eyer.
ZİNET: Süs
ZİNET-PEZİR: Zînetli.
ZİR: Alt, aşağı.
ZÜR: Kuvvet, güç.
ZÜHRE: Çoban yıldızı, zühre yıldızı.
ZÜHRE-CEBİN: Yüzü zühre yıldızı gibi parlak olan.

METİNLERİN TIPKI BASIMLARI

رسالة انيس القضاة بحق مرحوم ابراهيم باشا
 نور الله قبره ورحمته رحمة الله الي يوم القيامة

الله تافؤ فوق عباره . وعلت غلظة كبرياءه . نهى تافرو
 وقامه كبره ، بومشت فاه مقبره . انار الطاف جماله بمثالذة .
 لوله قدر علامه آرد . وفوي للاقتدار اياك اكره لو جو رفعت
 من كبره كينى سره سمايه محسنه اياك . وكما . لظها زجلاله كبريا
 شعور ليدوب . سايم . فرو مايم كيه فاك بر ابراهيم
 لري اثره جلاله تو كما . سخي او كسخط نثر سلام فالكياة . وصلوات
 انفلا كياة . لوله رحمت رحمة . وصيب بزورة . مقدر انوار
 مشه فيفن انارته لياتاد ونشاد لوسونكة فرات فقده . و
 وجماله قديم مطلقه غير من عينه لكري . وكور . وحيث
 للتفانلة مناهه وجماله نظرها لري . نظم ملولته
 مقصودى انك فرات قدر . عينه لاي بوصفاة .
 سوله جاهه لانكهم اشفاور . كونينه ليدري للتفاية .

اما بعد ایام سویرا لاقرام مقبل الطوار و مسکام تیرکام ماوراء کلا
 یعنی یور روزگار و عبور لیل و نهار که هر دو سر غنای باک سبکبار
 و هویدایی زفتان کنهها معنایه اولونه **بیت**
 بولت بوی نین دگر عریبان که این ایقار در زبانه کز آرد آه نادر
 عمده و آن روزی که این روزگه کی ^{هر گاه} کور عاری که کس لیبوی بیان کلین
 تا میوه مقبل احوال الله و تجرد ایام و لیا که تدریج ابدال است
 للیل حبال مقنصا سحره بر و آقوعه کویا و میوم بر ماوراء عظام
 بعد و لیس که تبیع باذ قور فکوهه و سورت بر و از و بهی و طومه
 بوها و ریلکوه و سیر تا کند هر آیه صورت و هر زمانه سیکل جنت
 کوسرد **مولفه** بوکی او بوکله اویندی بوجاه **عبری**
 بوکله و گای برین کوسری سکا نر و با حمله اشکاله بوکله ایام کم
 بوما عطف و قدر و عظام و صدور عیانت احواله انام که سیر ابره
 تقوی و سوره ماوراء اولونه کنک تدبیری نین صغیر و کبیر
 و میوزین عا و عا صول و روز **بیت** هر آتش که دست قضا بر
 فروخت **بهم** ناکر و تدبیری در اسو قیت

بیت
 روزگه ماوراء کلا
 کور عاری که کس لیبوی بیان کلین

حسب جلال ابراهيم يا شيا

كاتبة وانا من بوعبرت كما في كل ركنه سائسوا في فنا ذرا وباد
 واذا بقا لعن موسم ومغفور لبيكم باشا كنيست وصدراي شورت ووكلم
 بساط زمينه طول من دولت نام دره وبعبرت نشا فله العجزة زماه
 وصدراي غنود آة اول شري زماه سهران قليلا اللهم لنت وبعبرتي
 وصدورتي في عال السوي اول شري مولفة وبعبرتي فلك بالبح نيت نيلية
 كيمه وبقا لنتي كمان نيلية في كركه عمارة قليلا المباح الطفق وقره
 بومها نكس سهران عامه وانا من اجنت معلوم وبعبرتي ودرام طر سكلدر
 زماه وسليمانه لانس وبعبرتي مولفة طودر آة ذرة لدرامه وبعبرتي
 مولفة طودر آة لنتم لو يكفر ليري ودرامه لنتم وبعبرتي يا ننته ليرة
 لول ليري في زوهه نيت واطمنا در باي ودر ورتبت وامندهام
 وبعبرتي ابرو ب افا ليم سبعة ودر ليري لوكيم فاهم خدمت كدار
 ودر بوسكوه شهر ياد لوكي خدمتت اركوه وبعبرتي وبعبرتي
 بعبرتي ابرو ليري وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي
 وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي وبعبرتي

مایه که ملک عالم بنام سیدی . . . زماه سرور لوی را فکند سیدی
 نثر خداوندگار اعظم عظیم الله تعالی قدرته نمرزا و نازکه و پاپا
 وفا طوعا و طریبا بنا که عارفانه و ارفو عام لانا مه . و ثقلت شکوای
 فام و عامه متجمل و بلغین . و کذوم با لوندۀ پرورده و لطف و
 نیمی و در سینه حسن بختی او لطفن به خصوصه که فاولی عتقار
 اولون رعه و امور الهستی و ازده و مصالحه مملکه . و دست آفرین
 تفویض قلدری بیت موافقه بنام و مقبل کین مقبوله و رکها لیلوش
 فام آریاری کبی سووی مفرز محمود آینه نثر و قیام ملک ملک
 فصلت کوی ند قابلیت . و افتون سهارن کورویخ قوط استعدا کو
 و استحقاقه لادگاه و لکن . و کز اعظمی و صدر روزار دین و ستود
 مغلی لری و بالجه امور عده و نصب . و خصوصه قیمن و بسط سو علی
 که منوط اولوغین نیر و سپاه و بیت کانه و رکها . عالم پناه که طالبان
 در آن و جانور نبرد کرده تراشکوه . و غلبه و ابنوه لوز آخ آراستی
 و تویی زایله لغر آرز و اطلاله کور و بر استقباله اید لوری و میوم
 مفا یا کسنت عثماته بکارک و بوبک آغ لوی و امثالهم تاننت لاساک

و در خردمند و فاضل که نصف نصف طور و بی مقام فرزند او تو شیو مشا

ایری - نظم

کم کم یوز طون اقبال اولت . . . قولند یکن ایبر قلی لاک خدمت . . .

شودیم فاکه اولوب فرزند ایبر ایلیت . . . عجم اولم کوندرم کیدر لر . . .

ولولین که ساک و ندر یوز . . . و نرظلمه کس یوزی و پوز . . .

قنی دوست عالمه غرض . . . برایش اولم ایبرت ز غرض . . .

کیم کم و آری بخت ایبر اولد مجید . . . بنم کیم نیچ یول آری مجید . . .

لو اولدیر و اولدور و آری صورت قلی . . . کدره پید اوله تعلقه تعلق . . .

فتی و هم هم صبح سیر آری فکر عنوانه . . . یعنی میدانه . . . و یول آری اذرباب

ماجات و ایصجاب همانندة صصه و عصانه کیم عمل اولدوروی . . . و

فرآیم و مال مختلفه و و التفت الساق بالساق حالتی و درو بی

لا بوم صصه فاکه و تخت اذلا کله و لقی اوله ملوه کاله صاحب

کدر آری ایکن توقعه و استعداده و اوله لجه ایصاله و ارساله اولن

رکله ندر ایچیل . . . اوله ترتیب میولده و ترتیب ایول آری کور و کله

میولده بیلیماه لاسن و جانده حالت و مایه مشاهست ایویق خوف

وضعت و هم آسن و مه سخته و توری و مسالو ناکرا حجة
 لکاه و لکر مینایی و اعیانه سلطنت کز تبارک علی و موقی و بیای
 زیبا لیل اسمان مینایی اچه و وزین کرسار و ضی و وفار لیل
 قرآر لیدورج مانند هیو آه قضا و قدر و مثال حکم و جارحی و
 ترمصاله احواله عامه دریا و بلک کاه و آریا عالی لیل و لیل
 در لوری و مناصب و کرب و تقوی و تقوی لیل و لیل
 آسورد و کینه ویر و لوری و لیل لیل و لیل و لیل و لیل
 یونوری نور فلکده برت و بیل و جو و ساسی خاتم طیاره آیه
 لیری و سیم و بللذایم سنه لیل و لیل و لیل و لیل و لیل
 بخت و آسنت لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل
 کبی لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل
 لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل

بتشد ماه و ماه لونا لیری و قدر و هم بختی لعل لیری
 اما مسکن ما لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل
 لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل و لیل

دبواز آیش وارو تصویر برسنه صنوری لباس فافترا و تمین
 لاله برزله کیمی بولکیم زو کیمه غرق و جام و زین زریق لعل و لاله
 مستغوق لیدی مکر رومانیته و نه قیل و لیوب و میفای ما و و آینه
 لذت و عیوب سن کاهه بربر لایا و زینتم با و عید کز کشته و افل
 لیدی نظم مؤلفه

بولم هولایونه و آردنیت منیار ، بولای لذت عالمه لذت حیدر ناله
 هولن سر مدوه و کز برده کوزیوب ، استیونان و لینی بله سوار منیاره
 نهر و الحاصد و این و نیای له و پروکجه و ترفوع و توقع متر آریه
 اولدقچت بهر ایله مور فیایلم مانند عاوت عاوه و صفت شد آق
 کثرت استغاله کور عرب بنیام سرور مدوعه و لبا و قصود رفیع
 ایله شایع الالکجه سر آیاک و در آسخر البیان شوز لوطکوب
 طنظر آق طاج دو آقن قلع و فالت لای و صبر مور آبر و سر آکی فلک
 نطقن ایوله کیوا نده برکت لایاک - مؤلف

بسیط قاکر ایلماوی بویوم برینا بنیاش کورد سه قهری علان سن قصود کله لیه شلاره
 نثر و مولای صفت ما نند باغ مطلا و منقش و معلا و ولکشن زینا
 این نظم لایک کور قیل
 بولم هولایونه

خانه لوز و غیره که گاه شان لوز تزیینت ایروب مهر و آر که هر دو روی آورده اند و در
 لایه و یله رسا ماه روی زمین و قاشا شاه صفا و چین ترغیب تزیینت
 قصد ایروب سخن و عجبی که اثر تری موم و راز دولت هر آر که میا در ماه
 نشانی قند یار و آرد بر سبب هر آرد و آرد به سبب تاشه و تابد آرد
 اولوب آرد و آرد بولونکی غیرت نهال یاروی بیست
 فکره نیت سقف لایه روی ماه ستان زرنشاه مساد ز روی
 نش و کر اولون و آرد و قشودنیت نشاند و بیوت پرستون و نور
 افشانند مگر زینت پری طلعت بولوی و قدام و کینه و غلام هر
 پری سن و مودیت مودینه سن و طلعت بجهت قروه استغایری
 بیم رو بلند سیمای قیفن به به کبر زقار و طوطی سخن نش
 و هر کینه که با کینه سر آری عقده و سر آری به عقده نشو و غا
 بولان و قشودن و شایر لوز و حذر و پاکیزه لوز که نشود و زرد و زرد
 و کی عقیده و لوسون قین لوز و قشودن و لوز و لوز و لوز و لوز
 شوی و شغیره نغان و لوز و لوز و لوز و لوز و لوز و لوز
 عین حال زینت نهال آرد و لوز و لوز و لوز و لوز و لوز و لوز

سرو و ایلیم نازنین و نیمی بیین لون لوقه رای نکلن نین باین و باشت
 ایایی بو طینان و لایق قلو کومک و غلام تابنت اینلن قمر کی بی عیانی
 گئی و آتش کیی لاسکف زردلی کی مقابل سنه خدمتت ماظن و کی قفا
 بر شادتم نینلن و ردلو بیت مولکته

یا نازنینا کومک کومک شکر آرد لیدی شکر ذقلاوی و لا فرمته پروانید
 نیش دلوه قریب حاله و مناله و جولیم ولاله خوزه و مدفوع قلدی کم
 سیم وزده و جولیم و وزده سیم و کاکار کیم سیم لیدی
 شوله آرد و جولیم که و جوی قزاین سلاطین کلبان و نا و زوز
 کی عطای حضرت خداوند کاز لولوب و کی ملوک و مالکده هر آید کلون
 قوینم سنه خوزه و مدفوع لولوم کاز قزاید اولماسده و جولیم
 و نعلیم فاصده نیم لقلو که لآن دلوک تمیمی شایسته نوم شانی
 و شایکانه جلس بالانهاهن لیدی و درمائی و درفشای لعل و باقیده
 کاس لوز قوز و زید صدقه عبرت عنوه کوزده لوز برکه غنی و کجه عین
 یدی بونلاوه ماعدل آسباب سیم وزده و زردمه و مقیم کجه
 ز لیدر الوصف لیدی دلدله کاز قسیم و عیون و لامتع و ملبوع و

اور آئے (شہزاد کی بی بی) بے قدر و لاکھ بچ و لائے لیدی و اولہ کہ اسب و
رستہ میاں سبب و لائے تڑ و پھو و پورہ میاں بزرگ قطاب ہاڑی طوہی
آہون فلک صغری و ولو کہ اغنام انعام مدد غلامی آو دمل وریا کی

حسان اولم زوی . بیت لہو لفتہ

ای ماہ ایہ مسابلم فخر و غور لیدہ : کہ گاہ اگر میں اولم روزگاری بیخ
نہ ہونکہ بومو آلہ اوزدہ فزاین محمود و وفایان بی قصور اولوب
طوبی نایب لافان کیسی لوی و پیمہ و کوئی کلا : نہ جنتی تمام ہی
ایہوی . سلطانی سلیمانہ ہریہ و کندر نظیر کنہ مستور اغلامی و سر عسکر
ما آتج اولوب ہنر کافہ اولعز آزد و ارتفاع و لمیان لیلہ و زرد آک
صاحبہ رآی مابینت بم و ہلہ زخاہ بان و قدر عالی تولدیکم اولم قر
قدرو تہر و و زرد آک سلف و اولوی ملفذہ تونہ مستی و مقدر

اولم خالہ قویب و کما دخیبہ بیت

کسی ہا ولت وید کالی و آو مقدر رہت صنفا آذ صیتر اولم زور و سعیلہ
ساعت قولنہ عقدہ عطا و رہت : کہ کا زور لیلہ ہمدار عکرا غلامی
کس نہ تولد کوفق و لہن ولت زورہ : کوشش بیفایان اس و ہم بر لوی

ووجوده فودق مثال کج عشقه روزگار کز : خرد کز راد و غیر صفت
 ای ولی روزگار کز نثر لاکه ولز : وایه سلطنت یا نند به
 سوزی مانند نفس فاطمه و مثال بر ما ساطع : و لعل لایق لایق
 به کسی فرما به : و نایب لایق : بو و مهله بقوله حضرت شاه و مقرب
 در کجا نطل الله اولمغن : نغان و غی لعل غنقه فارغ و آسوه
 اولوی دزد آوری : مردان و مؤمنان و زنده در آهت و اقبال
 کوی تر کز تقوی مستقیمت مایه بیا به : و مصدر و قی ۶ مقایله
 اکلن تقوی لیا آوری : بیست
 بنا کز شمشیر لطفه ظهر و شمشیر : عیبی بود و لور و لیل فطاسی مورث
 کم اولی بچه فکر عظیمی فاش لیا به : بویه آینه فالمنی بلمه بلیه دزد کایت
 نثر اوله که مناصب عالیه و مرآت عالیه و لایق لایق لایق لایق لایق
 و هر من مقصود لید نسف فزانه : عامی و متکلمه : عینه فاقه فاقه فاقه
 عطایه ی دست فلوروی : سلطانه کریم الخراج و مکر فضیلت شمشیر و
 زینتده : مقتضای طبعه مانو اولموروی : و مکادم اقلان فلوروی
 مؤید بوسه لیا کز لایق : سابقه و نه مردم شری یاد و نیرم نکتة گلاد

مجلس حضرت مددا و نكاز و ملحق غنچه و تعجب و فهم ما اينده اورد
 و معاني اوله سن اكلوبون تقليب اوله شاهد غافل و باخوي و بهر كه زيور
 و تزويرينه مابل اولوب اولايونك با بيمه رسيان سمن النساء و خلق
 الاعداء و هيكل مملو طمغ الامراء و تزهد النساء نو قوله يهني ايربي
 فيتر آرد لو فاك و ضيالك و كبر و ضلاله و ضياله و الحال النبي ما و ساه شووي
 يد سووي و يني كاتم نامو سووي مقصود سووي آرو و مطلوب نو آرو
 ايد شدي يوم كاتم نامو غاينه غورد و كاتم نامو جامه نه ايد مسرود
 اولوب اوله نام روز و غورديله مستلكه و باجه هور و غالفه هور
 يوستلكه كندونه بلور و كمين كاه قدره نامو قضاوه و كونه كاه
 ناطق و بلا اوله افعال سند بر اشاره استظرو و زنا كاه جناب
 عياره و مابن تاورد و قهاره آيه اذ يبعث الله جنودا من
 ايدوب كاه ر اشغال و اوله و نيلايه كلبا نو آروش ايدوي
 نه نو قدر قوت تا بهر ايله قضاي ميخوي رو و نه بوخ فركين و آفرو
 ايله ابلوچ سزا يده بلدي بو قدر كو قانيد علايه ايكين ايدوي
 قطعه بيوندنو آوي ايدوب اوله طمغون هوي و مايد و اوله آو

و قمری و سر آید نه یکا بر کره نظر از غریب ، بیت مؤلفه
 یاد بهر جای کی بر لیاک کوه یوز کوه لور ، زمین فزینه کو کلور و زم مقن و در کی
 نثر چونک ولت زما نه یو الغایم و رخصت و رعباد و پیر آیم
 زمانه کوز لای کی بن بر باشایه و فی یوز طوندری کو یا که تانه عاشق
 بولون اساک سن لوزندری لای بریم سهر و مینا قام آینه کوه نیر اشکاله
 صوزوت کونا کونله بر صورت هفی کوسه روی و طولان یز کاب کی
 کرفش کروه مکیی قالد روی و کین لندر روی کوه کیم لظهور و
 هر و چه هم مقدر روز که نه اوله عکسسه به حاله لوزره بر قولد
 و نه ولت و نیا هر زمانه ی کشتی به یاد اولور بیت یکا ساقه میک
 طظه بیکرم ، هیک کوه میشور اوله عالم نثر هر کمالک بر زو آله
 مقدره و هر ولت انتقا لای مقدره و بیت هر که آمد بجزا نه اهر فنا
 فوله هر نو و ، آنکه بایند و با نیست حد آقو آله یو و نظم مؤلفه
 بوور و لای قدر و کطولان افلاک نه کم رفعت کیم منزل قلور فاکه
 کین قالد روی کوه هو آیم ، هولاوه کین لندر و در آیم ،
 نه عزت لای غزده ، مقدره نه نه فلنت لایه و نلتله مکره ،

کوکام و معنی علم عمارتاری
 قانایه و اولی و اعظم این اولی و اولی
 یازدهمین آقا سهر و یوز اولی

تو آنرا بجز آنکه بخواهیم بگویم که بگوید اولیای اهل عالم است
 بگوید اولاد بزرگوار و اولاد بزرگوار است. بهانه آنکه اگر اولاد بزرگوار است.
 قبول آنرا که استنباط قبول است. که اولاد بزرگوار است بزرگوار است.
 تا آنکه اولاد بزرگوار است و صاحب سعادت اولاد که بزرگوار است و بزرگوار است
 اولاد که بزرگوار است سبب زوایا و غیره انتقال اولاد بزرگوار است
 دنیا و دنیاکاری بجز آنکه مسافر و نماز اولاد که بزرگوار است
 علی المائیکه قرین با وقتانید که هر چه ظاهر و در ظاهر اولاد
 بوجهه و بی و بکنی بیته آورد. کشی کسب لذت و لذت اولاد
 بجهت آغوش و عشق و نوش صفا. بهیچین فنا هوأ و بهیچین
 اولاد که در و در چشم غایب است. لطف و احسان اولاد که
 یاری اولاد همیشه که با اولاد که در و در چشم غایب است
 اولاد اولاد اولاد که بزرگوار است. که اولاد که بزرگوار است
 لطف و عشق که بزرگوار است. بهیچین آفریننده است که
 غم و شادی که با اولاد که بزرگوار است. بهیچین که اولاد که بزرگوار است
 نشانی عارف اولاد که بزرگوار است. که اولاد که بزرگوار است و بزرگوار است

ليكن فنا بولم. نالكة بايم كيه مريم هول اولدوسنى سركو وفرو و
 وكموسيق اولوب شهولت بايم كيه بولالت. لاند و فائستونون پونسيست
 سئول شهريشون مگس شفا كيهي فريفته و كفتار اولدوسن اولدوسن اولدوسن
 و افروي اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن
 حيفت لاله كيهي سافر اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن
 بونن فاكوز فروف نيمه ده ميا تلمشوق اولم. ع

اوقوست غبارو عي باو صاهه سست نتر نالكة بو كوتوروسو اولدوسن
 نمن مرقوم و غبورك اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن
 فتم و قدي م اولدوسن ويا مكننت و نياجه. ولسا بار اولدوسن و نيمه
 عولك و علايق عدايدوب. مشار ليم الهه نصاب دعدده و نيمه
 فغذ نده نديو و بعيد كوردم. ماشا بوننت نيمه سيب اولدوسن عطا اولدوسن
 لند. بسبب دعت اهر اولدوسن لالف فوه بعيد اولدوسن اولدوسن
 بهوم كور و نهار اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن
 بو عمل بهي و لغندي و برفوق اولدوسن اولدوسن اولدوسن اولدوسن
 قوعمان و طقاته كماله لطفنده. ماشا دعت ليدوسن كمال بديع و بعيد

نصاب حدیث مقدرة امیری خطیب اربعی ۲۰ عال الخط و من کہ اوله لانا لیا لہ کونہ
 کرای عبادتہ منبتہ ہما و یلیہ ۰۰ ہما نہ تا کہ سید اولہ غنی و ربیب و حبیب
 نشانی اعتدال اولد کہ تو عبادتہ فعیہ و استناد لہ علیہ کونہ لایر او
 لیا ہنرہ لغہای ی کونہ و مطلوبہ فی الفوارہ . یا قہ ناما عال النزل و کتبیہ
 و قدر دینش . و بنا و محمد تو کیم سابعہ سعالہ نسا فی ہند نامہ ہم
 و بنو زین شہن نامہ لکن شریف و عزیز . و بر عبد غلو کہ لکن ظہر ملک
 اولای مولفہ ما کہ مقہوی لفظہ اکثر ذرا لیر . بکر نظر لیر
 شہ کیا نظر نش و بر فی اولہ یا مالہ ماہ و منالہ اولوی و سابعہ
 و ہم و ہینار لہ وینار و آرد کند و سکہ و آرد و کاما لہ لیا بر کس
 و آرد و پیہ لایر بید لقتد آرد و لایر کم مقدار نہم ریدہ لایر
 فخر و غرورہ بند و نصیحت و در کم ہمشا ڈالینہ بو قدر قدرت و ہنایت و کرمایہ
 استطاعت لایر و آرد نافعہ نہ لایر . و بو کثیر و فیلدہ کہ نہ فالای
 کہ اولہ متاع باب با ڈار عقبا و لغوی اولہ . کونہ ات وینا و اسباب
 لمرالہ دینما فو بو سببہ و کرمیہ مسیر اولوی مشہور ہو کمال و
 فاعبر و لیا اولہ لایر ہا ڈو لایر عقال لغوی لایر ہا ڈو کلمہ کتہ

بدرستی که پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود

شوقه لوستنه و شمنه و کبر و کبر
که تقدیر عالی همه بهر سی و ونه
و منسوب و نسب ایله شوقه و آرزو

نظم مولف

شوقه کوزه جام لوی بیند کوزا کسینه
بهر کمال آقا کسینه هر سوخته
نتر عارف او بود که عرف و افتاد
بیزیرا نر اقباع لیدر عناه
بهر نفس و هوایه فالق در نطق
یارب خیر انفاق و یوره

نظم مولف

لایه نفس الله یا عالم
فصیح غالب لغم نفس و ذی
وم او طرز انقیم بیکر کلام
نوله یارب کسیه دو سم نجابت
فرا یا بیخ شفق اهلنه یارلق
بزی نغز و فنا اهلنده ایله
فصیح عافزم یچاره عالم
بهر بیکر کوه لغم ذی
بر کوه لغم بن بر کوه آه
بتر آه لغم بر قطره دگمت
دفا که لنده حسینه بقر آرتق
بهره سوور لایله قوم یولیه

بدرستی که پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود

فضله که آه لایه
بهر بیکر کوه لغم ذی
بر کوه لغم بن بر کوه آه
بتر آه لغم بر قطره دگمت
دفا که لنده حسینه بقر آرتق
بهره سوور لایله قوم یولیه

و در آنجا پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود

بدرستی که پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود
و در آنجا پیش از این بود

بهاء سوره الی میں ہونا ہو اور : سن شکرہ لکھ عبادت
 بڑا شکر لکھ عشق کریجا : معاف لکھ کر مال و دنیا :
 کہنت کیم اقبال و ولت : الیق قولو کہ فرہ عنایت :
 خدا قیل و قال مال لیلہ : بونور آنتی افضال لیلہ :
 لعانت کم قولہ بوسہ جانہ : آرمہ لوی کیر لعانہ آجہ :
 ویدوب ہونا میں کھلے غراہ : لوقویا لریزل الامل عافانہ :
 جناب دعتہ دلہ لیتن آہی : ہونا توفیق ہمارہ لیتن آہی :
 : فضا صت لہلکے طوطہ لیلہ :
 : یلینوا اوللک مطلقہ لیلہ :

تا کلینچه برینه بخشن بوم و سرمه بلری من ساین ایلاک بجاکی
 و بیویکم کوزیسه اوله سوی ماه اوله پها برینه قونن بوجی ماه
 مه ماه فایندنه کوریمه زمام ناته ایچره هر آلم و متهرکانی بده و
 کرمه و الطاف و مکارم و بیج لیری مشنوب
 بومه ماه و یورو کلینی بیند کوردنه آرم اولور مهانه آوی قالورنه
 آرم اولور که لری اولور نه وای آله لغت ایلیون سولم لور
 لیور ایلو کلیلر یا اولور لر بر آرم و نه قچور فری اولور لر
 یا اولور لر ایلیون سولم لور
 کامه کلنجه و بوجی نیم ایچا بوجی قالورنه سن و آرم ایلو کورم اولور لر
 نثر اوله بی عای نظر و مهانه بیست لیری کم من همت و من غیاث ایلیون
 قهره قهره قهره صف تعالیه صاعه هیز و مصیفی و آله زینه الهیز
 اعتدای و بی انعامه بیتمه و کوریمه کوریمه پر نوم و غیاثیم فالده
 اولور ایلیون سولم لور بیست نور تریه بوجی ایلیون
 سکر فالده لور کوریمه ایله و کلیف که اوله صاعه قدر که شرف
 تختیلیم صاعه اوقوت اولور ایلیون قیامه و وریای اصمان
 اولور

مستغفره اوستگار ایدیه • وقتندم کور ارباب بهی صفت لره و معرفت مقدار
 اعیان کمال گناه و مهمه بشمال لیدوب اولور و معرفت تمام تقنی و عد
 می ویر یله تزل و اوله ائنده ادرت منسدا اولمیده بیت
 پوزمه آد ویده که لیدوماجا نظریه کورمه بکله کسه عالیها نظریه
 دو طایفه نکر قدر مرمتماری اکثر فرضت زمانه اولدربان فضل
 همزه دعایت و رغبتی اکر مبادکه و در لنده ایدی اولدفا غازی
 زمانده اوله تاری کلینی ذمی و کلمه سلاکله حکایت نکر اوله صاف اولد
 تواریخی اکر منظوم و کور مشهور یا زدر لوی قولند عاومه مه مه آله
 سالیانه لره اولد لوی و قهار و در سالی ایلد بهشتا، عالیها کله خاتم
 لیدوب عطا یا سنده بهر منزه اولور اولدی • موصوم و غنی اولمدر
 حد اربنده کروب اوله تمام کریمه و کلامی ادر کله ذمی و غنی
 کور تیغیان و جولینی کلیا قتل اولدی • اولدربان شوم و انشا کور
 رغبتی رفه اولوبه لحنی بهیته لری بوزلری • هفتی اوله هدر کاکا
 عاظم بوشنی نهم کوم انشاه و ندر شماس و کلمه قلنه کله بیت
 کلیا کورما بوی سفا • بچون هونم دلفنی آسبان فکر

ادرت خدیو
 کور کله
 بوم کله
 کور کله
 کور کله

بوزیر، یہ حق و مہارم اولاد و عمل سب علتی ہوا یہ بیکہ لکھو و آفرین ہو
 فخرہ کھو، منور و فرین و کمال لطم طبعی بلکہ لایہی کمال کونہ ماکہ کل ہیج
 نظم ساکن اریج، جملہ ارباب تندرہ بویہی مؤخر ہو بولہ و کتر مقبولہ آریا
 فخر و فرین و در بیت لرو و مایہ کیر و فریم و جنتہ قفسہ سن
 فتح و لندہ زنبیر الیہ نروانہ کرتا، تمت